

Möjligheter för deltagande i E-demokratier – en fallstudie av Malmö- och Eskilstuna kommun

Abstract

While democracies have existed in various forms for quite some time, e-democracies have only recently begun to surface all around the world. While ‘democracy’ is still at the core, exactly what e-democracies entail is to some extent uncertain. In this thesis I explore e-democracies by applying a theoretical model on two cases, Eskilstuna and Malmö. By constructing a model with inspirations from some of the biggest names in political science, as well as insights from research on e-democracy, I am able to analyze e-democracy in the light of participation. The results show that e-democracies are not necessarily more inclusive to participation, even though certain channels do appear to foster participation in a relatively effective way.

The thesis uses a theory-consuming case study to approach the subject. The concept of democracy, as well as e-democracy, is examined, before a model is constructed based on the insights that are discussed. The empirical data is then presented with a brief overview of the two cases and general information about types of e-democracy-channels. Thereafter an analysis is conducted in several steps, before the thesis leaps on to its conclusion. In the last part of the thesis, suggested ideas for further inquiry is put forward.

Nyckelord: e-demokrati, deltagande, e-panel, Eskilstuna, Malmö

Antal ord:

14334

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
2	Metod	3
2.1	Kvalitativ metod.....	3
3	Material	6
4	Teori	8
4.1	Demokrati och deltagande.....	8
4.2	E-demokrati	11
4.3	Konstruktion av ny modell.....	15
4.3.1	Förutsättning för deltagande.....	16
4.3.2	Främjande av deltagande.....	17
5	Empiri	18
5.1	Framväxten av e-demokrati i Sverige	18
5.2	E-deltagande.....	19
5.2.1	Medborgardialoger	19
5.3	Fall 1 Eskilstuna	22
5.4	Fall 2 Malmö	23
6	Analys	24
6.1	Förutsättningar för deltagande	24
6.2	Uppmaningar till deltagande	31
7	Slutsats	34
7.1	Resultat från analysen	34
7.2	Förslag på fortsatt forskning	36
8	Referenser	38

1 Inledning

För nästan tjugo år sedan skrev statsvetaren Torbjörn Larsson (1994) följande: ”Låt oss göra följande tankeexperiment. Den tekniska utvecklingen har gått så långt att du via TV-apparaten kan trycka in en personlig kod som ingen annan har tillgång till. Varje lördag ombeds du, som en följd av detta, att göra samhällstjänst genom att rösta med hjälp av tryckningar på din fjärrkontroll. Resultatet av omröstningarna blir sedan beslut i frågorna om hur landet ska styras” (s. 22).

Tankeexperimentet ovan påminner oss om de visioner som existerar för e-demokratiska projekt i dagens samhälle. Även om det ibland handlar om en *direkt* demokrati (se till exempel Hilbert, 2009: 4f), så handlar det oftare om att föra en bättre dialog med medborgare, och öppna upp för fler idéer till beslutsfattande. Det som är aktuellt idag är fortfarande knappar, dock på en dator eller smartphone, som fungerar som verktyg för deltagande.

Med internets intåg i vår moderna värld uppkommer nya frågor. Det finns fog att fråga sig vad ny teknologi betyder för traditionella konstruktioner, och det finns fog att på nytt diskutera vad som är önskvärt. Robert Dahl spekulerade om denna framtid: ”[...] older institutions will need to be enhanced by new means for civic education, political participation, information, and deliberation that draw creatively on the array of techniques and technologies available in the twenty-first century (Dahl, 1998: 188). Vi måste också brottas med frågor som handlar om nya möjligheter och komplikationer, och om förändringarna vi ser verkligen förändrar saker i sin grund. Idag finns redan en uppsjö av exempel på hur folk valt att dra nytta av dessa nya tekniker. E-förvaltning är något som funnits i år nu, och e-demokratier blir vanligare och vanligare. Att därför nu ta en titt på hur e-demokratier ser ut från en teoretisk ansats är därför mer än lägligt.

Jag ämnar alltså att undersöka e-demokratier närmare i denna uppsats. Specifikt kommer jag ta mig an ämnet genom en teoretisk modell med medborgerligt deltagande som en central komponent. Jag kommer att titta på två fall, ett i en stor kommun, och ett i en mindre kommun.

Mitt syfte kan sägas bestå av två olika delar. Dels det inomvetenskapliga syftet, och dels det utomvetenskapliga (samhällsuppkomna) syftet.

Det inomvetenskapliga syftet handlar om att bygga på eller fylla en lucka i det nuvarande forskningsläget. Detta genomförs genom att anknyta till tidigare forskning (Esaiasson *et al*, 2007: 31f). Specifikt för just denna uppsats handlar det om att jag anknyter till forskning på dels teorifronten, men också på den empiriska fronten. Detta angreppssätt, som frodas av mitt syfte, antar ett visst ontologiskt och epistemologiskt synsätt, något jag kommer diskutera mer ingående i uppsatsens metodavsnitt. Vad jag har sett i den forskning som görs på området så ligger fokus i regel främst på två aspekter: dels den rent tekniska aspekten av att introducera och operera en e-demokrati, dels en konsekvensorienterad forskning där man undersöker hur

väl e-demokratin har fungerat. Den senare forskningen är den jag anknyter till, men jag väljer att ha ett tydligt fokus på deltagande. Denna aspekt är inte direkt försummad, men har hamnat i skymundan. Många forskare tenderar att diskutera deltagande i förbifarten med ett större fokus på själva e-demokratin. Att försöka kartlägga hur deltagande ser ut i e-demokratier, utifrån en teoretisk modell som bygger på att deltagande är centralt, tycks därför vara särskilt viktigt. Hilbert sammanfattar det nuvarande forskningsläget väl: "The related literature does often not refer to the concepts of e-democracy or politics in general, but rather focuses on information engineering, group decision-making, or social networking" (Hilbert, 2009: 3).

Det utomvetenskapliga syftet handlar om att till något aktuellt fenomen utanför den strikt vetenskapliga relevansen. Detta kan till exempel beröra en specifik händelse (lansierandet av e-panel i Malmö Kommun) eller en mer generell trend (fler och fler kommuner testar olika e-demokratiprojekt). Det viktiga är att relevansen existerar. Mitt syfte är här att försöka ge klarhet till den utveckling vi ser i dagens samhälle, där e-demokratier blir vanligare, och behovet att dem sägs växa. Att således koppla detta till en vetenskaplig diskussion tycks vara fruktbart även för folk som inte nödvändigtvis studerar eller forskar. Det är självklart också relevant för personer som arbetar med just e-demokratiprojekt och de medborgare som aktivt deltar i dessa. Det är också relevant för de som utformat, utformar, och kommer att utforma liknande initiativ. Min frågeställning för uppsatsen blir:

Hur ser deltagande ut i e-demokratier? Uppfyller deltagandet de krav som en deltagardemokrati kräver?

2 Metod

Det är viktigt för mig att klargöra min ingångsvinkel i denna uppsats innan jag redogör för den metod jag väljer att använda mig av. I denna uppsats förutsätter jag en positivistisk ontologisk och epistemologisk verklighet. Denna förutsättning sammanfattas väl av May (2011: 10) som beskriver en positivistisk vetenskapssyn som ”the prediction and explanation of phenomena and the pursuit of objectivity, which is defined as the researcher’s ’detachment’ from the topic under investigation”. Den tidigare forskning som jag tar del av antar jag är kumulativ, och mitt bidrag blir en del av denna kumulativitet. Jag håller med Lundquist (2001: 28f) och George & Bennet (2005: 131) om att verkligheten förmodligen är en annan, men för att kunna närma mig någon form av generell slutsats är det nödvändigt att göra detta antagande. En sund inställning är en som förespråkas av George & Bennet: ”observation is theory-laden, but it is not theory-determined” (ibid.:130). Jag antar fortsättningsvis att jag kan jämföra olika fall utan större komplikationer i min analys. Jag antyder inte att jag bortser från kvalitativa skillnader i fallen, men jag ämnar inte se fallen som totalt separata. E-demokrati som begrepp kommer att problematiseras och deltagande som begrepp kommer att operationaliseras och diskuteras. Detta angreppssätt förutsätter att jag antar att min operationalisering fungerar, speciellt på det fall jag använder mig av.

2.1 Kvalitativ metod

Det är inte vedertaget att det finns en hårfin gränsdragning mellan olika typer av metoder inom samhällsvetenskapen. Som Esaiasson *et al* (2007: 100) till exempel påpekar är det inte mycket som skiljer en teorikonsumerande från en teoriprovande studie förutom syftet. Jag ser det därför inte som nödvändigt att sätta min studie under ett specifikt paraply som eventuellt begränsar mer än det underlättar, utan tänker istället förklara min design. Visst kommer jag ändå använda mig av paraplybegreppen, men poängen är att studien inte ska ses som *endast* en teorikonsumerande eller *endast* en teoriprovande studie.

Kvalitativ metod brukar handla om att ”beskriva en företeelses kvaliteter” (Teorell *et al*, 2007: 264f). Med andra ord går man på djupet snarare än motsatsen, kvantitativ metod, där man vill ”mäta hur mycket som finns av något”. Trots att visst ifrågasättande av dessa benämningar existerar anser jag för denna studien att en närmare diskussion inte är nödvändig.

Min analys kommer att vara utformad som en teorianvändande fallstudie där jag, med hjälp av en teoretisk modell, undersöker fallet av e-demokrati och deltagande. Ett fall kan definieras på olika sätt, men jag utgår från en relativt generell definition från Geoge & Bennet där de menar på att ett fall är ett exempel på en typ av händelse, där typ av händelse är ett fenomen av vetenskapligt intresse (2005: 17). Med 'teoretisk modell' avses en diskussion av existerande teoretisk litteratur om deltagande som kulminerar i en modell jag anser vara bäst anpassad för att genomföra denna studie. Centralt i studien blir att teoretiskt förstå e-demokratier: vilka kanaler finns för deltagande? Finns det nya kanaler medborgare kan använda sig av? Hur demokratiska är kanalerna? Dessa frågor är underfrågor till min övergripande fråga, nämligen hur deltagandet i e-demokratier ser ut, och om de uppfyller kraven som en deltagardemokrati ställer. Studien kan alltså beskrivas som en teorikonsumerande studie snarare än en teoriprovande studie då det är fallen som står i fokus (Esaiasson *et al*, 2007: 42).

Givetvis finns det fog att underhålla tanken om att studien blir teoriutvecklande, i meningen att mitt resultat tvingar fram nya teoretiska ställningstaganden. Om det visar sig att mitt teoretiska analysverktyg inte lyckas fånga in aspekter av deltagande som otvivelaktigt är nya, skapar det fog för en omvärdering av den teoretiska modellen. Studien kan också möjligtvis beskrivas som teoriutvecklande i bemärkelsen att jag väljer att konstruera en ny modell, vilket jag sedan testar på mina fall.

Fallstudiens fördelar och nackdelar bör också kort diskuteras. George and Bennet (2005: 19ff) sammanfattar fyra olika aspekter av fallstudier som är fördelaktiga när ett fenomen studeras: "conceptual validity" (det finns möjlighet att identifiera indikatorer som stämmer överens med den teoretiska modellen), "deriving new hypothesis" (något jag ovan diskuterat i angränsande till teoriutveckling), "exploring causal mechanisms" (inte något jag kommer fokusera på i min studie, men det kan finnas utrymme för rekommendationer för vidare forskning om intressanta aspekter dyker upp i mitt resultat), samt "modeling and assessing complex causal relations" (något som igen inte direkt berör min studie). För mig blir alltså punkt nummer 1 och 2 centrala i min analys. Punkt 1 handlar om en god operationalisering, där min teoretiska modell måste översättas till mitt fall. Detta kräver stor försiktighet, och följaktligen kommer det föras en relativt omfattande diskussion om just detta. Punkt 2 är centralt eftersom jag eventuellt kommer röra mig i teoriutvecklandets vatten. Beroende på resultaten jag får efter min analys, kan det vara aktuellt att bygga nya hypoteser för vidare forskning.

De fall jag väljer kommer vara två e-demokratiprojekt hos två av Sveriges kommuner. Målet med undersökningen är att bidra till forskningsläget och en aktuell samhällsdebatt. Jag förutsätter, som tidigare nämnts, en positivistisk ontologisk och epistemologisk värld i denna studie, och således antar jag att en fallstudie kan bidra till viss generalisering (se Perry, 2011: 221f för en intressant diskussion om detta ämne).

För att undersöka mina fall måste jag operationalisera min teoretiska modell. Operationalisering är den process där man definierar ett koncept eller en variabel så att den kan identifieras och mätas (May, 2011: 106). Att operationalisera på ett bra sätt är svårt, då teoretiska modeller och definitioner oftast kan operationaliseras på olika sätt. Detta betyder att det

inte finns några självklara operationaliseringar, utan en bra operationalisering bygger på att det finns tillräckligt bra argument bakom dem (Esaiasson *et al*, 2007: 59). I grunden handlar det om att den teoretiska ansatsen ska överrensstämma så bra som möjligt med det empiriska materialet. Denna grund brukar kallas validitet.

I min studie finns det största problemet i att det jag undersöker inte alltid är det faktiska deltagandet, utan de kanaler som finns till förfogande för medborgare. Detta betyder naturligtvis att det kan finnas skillnader i hur kommunen beskriver sin verksamhet, samt hur den faktiskt ser ut. Denna problematik blir svår för mig att undvika i uppsatsen, men lyckligtvis är jag i denna studie intresserad av hur olika former av deltagande ser ut, inte hur de upplevs.

För att tydliggöra hur jag tänker när jag operatonaliserar min teori tänker jag använda mig av vad som kallas abstraktionsstegen (May, 2011: 106f) Detta betyder att jag kommer börja med att diskutera demokrati för att sedan röra mig nedåt till en mer specifik form av demokrati, nämligen e-demokrati. Därefter kommer jag kolla på vissa former av e-demokrati och dess komponenter. Nedan illustreras detta:

Deltagande i demokratier

Deltagande i e-demokratier

Deltagande i svenska kommuners e-demokratier

Former av deltagande i svenska e-demokratier

Strukturen av deltagande i de olika formerna

Substansvärden och processvärden i de olika formerna.

De två första tillhör min teoretiska diskussion, den tredje och fjärde den empiriska rent deskriptiva, samt de två sista det som utgör mina två fall. Likt en steg klättrar jag alltså genom uppsatsen nedåt för att sedan i slutet åter klättra upp och dra en slutsats.

3 Material

Att vara försiktig och öppen med sitt material är en central del i alla vetenskapliga arbeten. Att förklara varför just ett visst material har valts, samt visa på god källkritik, är därför viktigt. För denna uppsats använder jag mig främst av två typer av material. Det ena är det teoretiska: vetenskapliga artiklar och böcker som hjälper mig att konstruera en passande analysmodell. Det andra är det empiriska materialet. Här kommer jag främst använda mig av Eskilstunas och Malmös kommunhemsidor, där deras beskrivningar av e-demokratiska kanaler finns. Det finns också rapporter som är sammanställda av kommunerna och SKL (Sveriges Kommuner och Landsting) som jag kommer använda mig av. Jag kommer även att komplettera med angränsande material, till exempel tidigare forskning om just e-demokrati på lokal nivå.

Det kan vara värt att redogöra för valet av fall redan i detta stadium av uppsatsen. Jag inriktar mig i studien på två olika former av e-demokratikanaler. Dels en form som kallas e-paneler, dels andra kanaler som angränsar (till exempel sociala medier, och medborgarförslag). Alla dessa kanaler faller under paraplybegreppet medborgardialoger (något som kommer beskrivas mer ingående i empiridelen av uppsatsen). De två fallen jag väljer är Malmö och Eskilstuna, där Malmös panel är relativt omfattande och Eskilstuna är en mindre panel. Malmö har också en kanal som kallas Malmöinitiativet, medan Eskilstuna har sociala medier som en annan kanal. Varför jag väljer just dessa två fall har att göra med ett antal olika saker. Dels är kommuner i Sverige bland de första i världen att introducera e-demokratier. Dels finns det relativt mycket information om dessa två fallen jämfört med andra. Dels finns det anledning att tro att det är lättare att främja demokratiskt deltagande på lokal nivå (Sundström, 1999: 53). En fjärde anledning kan diskuteras ur ett vetenskapsteoretiskt synsätt, men att inkludera två fall med skilda omfattningar torde vara intressant. Viss kritik är befogad i detta läge. Att jag väljer dessa två fall, när andra fall också kunde ha inkluderats, kan jag endast motivera med vad jag beskrivit ovan. Det är två fall med information tillgänglig, och utarbetade strukturer av e-demokratier. Det finns fog att vara vaksam för att ett visst 'selection bias' sker, men i fallstudier finns alltid en sådan risk. 'Selection bias' kan beskrivas som att man begår ett systematiskt fel, dvs. att man väljer fall på fel sätt, vilket resulterar i att slutsatserna egentligen inte säger mycket om hur det faktiskt ligger till (se diskussion om 'selection bias' i George & Bennet, 2005: 22ff). Om jag till exempel skulle välja två fall där e-demokratier testats och sedan misslyckats, skulle det inte representera de fall där de varit mer framgångsrika. Min poäng är att jag är medveten om att valet av fall kan diskuteras och kritiserats, och min argumentation får stå som försvar.

Det är centralt att jag redogör för varför jag väljer just dessa materialtyper. Som implicit framgår så tänker jag inte använda mig av

datainsamlingsmetoder, som syftar till att generera nytt material (Teorell *et al*, 2007: 87). Att generera eget material till min analys skulle vara väldigt problematiskt. Först och främst blir det svårt att veta vem man ska vända sig till. Jag vill ta reda på hur deltagaraspekten ser ut i e-demokratier; ska jag fråga de som deltar eller de som konstruerat e-demokratierna? Kan de ge svar som passar med min analys? Självklart skulle intervjuer, till exempel, kunna generera ett visst underlag till vad medborgare anser om e-demokratier, men det ger inte speciellt mycket kunskap som är relevant för min studie. Ett rent praktiskt problem är att medborgare som sitter på panelerna är anonyma med sina svar, och att därför kunna intervjua dem är svårt. Detta betyder att jag använder mig av vad som stipulerats i de offentliga dokument som finns. Här finns information om vad SKLs direktiv säger, vad kommunerna själva uttrycker, samt svar från medborgare som deltagit i de olika panelerna.

Det är också centralt att vara källkritisk vid hanteringen av sitt material. Ett av kraven är äkthet, som handlar om huruvida vi kan säga att källan vi använder oss av är autentisk. I mitt fall är det inget problem då källorna kommer från kommunerna och SKL själva. Ett annat krav som är centralt är huruvida källan är oberoende. De källor jag använder för mitt empiriska material är högst beroende av kommunen själva. Detta torde dock inte behövas ses som ett problem då jag trots detta får en insyn i vad kommunen stipulerar, samt hur deltagandet egentligen ser ut genom offentliga rapporter.

Eftersom jag använder kommunens egna källor blir det deras utsagor jag hanterar, som jag skrivit ovan. Ett eventuellt problem med detta är att jag förlitar mig på deras information. Detta får konsekvensen att min analys blir en analys av vad som presenterats av kommunen och SKL. Det får i sin tur konsekvensen att mitt resultat inte nödvändigtvis säger något om det faktiska deltagandet.

4 Teori

I detta avsnitt kommer jag att behandla tre olika teoretiska moment. Det första kommer handla om demokratiteori med fokus på deltagande. Det andra kommer att behandla e-demokrati. Det tredje kommer försöka föra ihop dem till en ny modell.

4.1 Demokrati och deltagande

Trots att begreppet ”demokrati” är utsatt för ständig debatt¹, är kärnan tydlig: det handlar om folkstyre (Lundquist, 2001: 81). Tyvärr för oss som studerar ämnet är kärnan också den enda som är oomstridd. Oavsett om vi diskuterar demokrati som en empirisk sats eller om vi angriper ämnet från en normativ infallsvinkel, skiljer sig demokrati från demokrati. Vad som därför är centralt när vi diskuterar fenomen som bygger på ett sådant omstritt begrepp är att vi även diskuterar begreppet i sig. Detta kommer jag göra genom att väldigt översiktligt lägga fram konventionella sätt att se på demokrati, samt mer inklusiva sätt.

Den form av demokrati som vi oftast associerar med när vi diskuterar moderna demokratier är den liberala demokratin. I en liberal demokrati utser medborgare sina representanter genom fria val (Bennich – Björkman, 2013: 57f). I denna form av demokrati är fria val grundstenen för att utse representanter². Traditionellt, speciellt fram till 1960-talet, sågs politiskt deltagande ofta genom dessa linser, och var likställt med att rösta i val, delta i politiska partier, samt vara med i intressegrupper. Denna skara av centrala demokratiska aktiviteter utgör det konventionella deltagandet i en demokrati. Även stora teoretiker som Schumpeter definierar demokrati strikt utifrån dess elektorala dimension (Lidén, 2011: 28; Diamond, 1999: 9). Efter 60-talet blev andra former av deltagande vanliga, och deltagande som begrepp blev åter förnyat (Lundquist, 1998: 88). Om vi blickar några år tillbaka i tiden kan vi alltså se att deltagande i demokratier sågs på ett väldigt snävt sätt jämfört med mer inklusiva sätt. Dessa mer inklusiva sätt att se på demokratier utformades av några av de största statsvetarna. Robert

¹ Larry Diamond diskuterar detta, speciellt utifrån undersökningar som visar på att det finns hundratals olika sätt att definiera demokrati på. (Diamond, 1999: 7ff)

² Det bör poängteras att just representativa demokratier inte fanns som ett alternativ i demokratins begynnelse. Den form vi känner idag började figurera på medeltiden, tätt länkade till monarkins styre (Dahl, 1989: 29). Trots detta utgör den representativa komponenten en central del i dagens demokratier.

Dahl målar till exempel dels upp en normativ bild av demokrati samt en bild av vad de system vi idag kallar demokratier består av. Den normativa demokratin innehåller ett effektivt deltagande på lika grunder, något Dahl menar saknas i nutida demokratier (som han kallar polyarkier) (Dahl, 1989: 109ff). Dahl menar också på att demos, det vill säga de som har rätten att delta i en demokrati, ska ”include all adult members of the association except transients and persons proved to be mentally defective” (ibid: 129). Det bör poängteras att Dahl ifrågasatte effektivt deltagande, om man jämför med deltagande i små städer förr i tiden, som realistiskt även med hänsyn till ny teknologi. I *Democracy and its critics* skriver han: ”The theoretical limit of effective political participation, even with modern electronic means of communication, rapidly diminishes with scale” (ibid: 217). Återigen är det viktigt att påminna om distinktionen mellan det som är normativt och det som är empiriskt härledda slutsatser. Dahl förespråkar, som beskrivits ovan, en mer inklusiv demokrati, men hänvisar till att verkligheten är en annan.

Larry Diamond håller med Dahl i att en riktig demokrati innehåller ett effektivt deltagande, och att medborgare i ett sådant system förväntas och ges möjligheten att ge input till den politiska processen. Detta system kallar han för ”liberal demokrati”³ vari han betonar vikten av ett multidimensionellt politiskt system där den elektorala dimensionen endast är en av flera. Specifikt skriver han: ”Beyond parties and elections, citizens have multiple, ongoing channels for expression and representation of their interests and values, including diverse, independent associations and movements, which they have freedom to form and join” (Diamond, 1999: 11). Han poängterar också att en ”god” demokrati inkluderar deltagande i offentliga frågor och lokala processer (Diamond, 2005: xvi). En annan forskare uttrycker det på följande sätt: ”[d]et främjar demokratin att medborgarna kan delta i sociala rörelser, föreningar och intresseorganisationer – inte bara rösta en gång vart fjärde år” (Öberg, 2013: 93).

Att det konventionella sättet att delta var det givna under lång tid har främst att göra med att möjligheterna för något annat inte existerade. Med en växande befolkning fanns det inte rum för direkt deltagande. Detta kan vi se som ett problem ända fram till 1990-talet, då visionen om en knapptryckning för att rösta formulerades (se introduktionen). Trots detta fanns det självklart visioner om att deltagande skulle kunna fungera på andra sätt (se ovan), men den svenske statsvetaren Lennart Lundquist la 2001 fram, enligt mig, den mest omfattande modellen på hur demokratier borde se ut, med ett fokus på medborgardeltagande.

”Man ska inte underskatta den demokratiska legitimering som ligger i att medborgarna själva får medverka vid och ta ansvar för beslutens implementering” (Lundquist, 2001: 71)

Lundquist lägger i sin bok *Medborgardemokratin och eliterna* fram en egen analysmodell för hur demokrati kan och bör se ut. Han lägger mycket fokus

³ Det är här värt att poängtera att ”liberal demokrati” har olika betydelse beroende på vem man frågar.

på medborgarens centrala roll i demokratin, och ser ekonomismen (som ser konsumenter istället för medborgare) som ett ont drag av dagens utveckling. Denna oro är genomgående i boken, och han poängterar i en passage att ”om människan tappar bort sin medborgarroll och blir enbart konsument riskerar hon att förlora all kontroll över den politiska styrelsen” (ibid: 62). Han fortsätter därför med att föreslå ett bättre sätt att se på demokrati. Det finns, enligt Lundquist, projekt inom kommunverksamheter som försöker stödja demokrati och etikfrågor men inte tillräckligt många (ibid: 67). Det ska betonas att boken är inaktuell i just detta avseendet då den skrevs innan olika e-demokratiprojekt lanserats. Trots det beskriver han en avsaknad av projekt, en avsaknad som möjligtvis kan fyllas av dessa nya projekt.

Innan Lundquist presenterar sin modell lägger han fram ett antal grunder. Nedan sammanfattas dessa på ett väldigt övergripande sätt då det är själva modellen som är central i detta arbetet. I vissa fall kompletteras Lundquists punkter med andra teoretiska infallsvinklar. Först och främst får det inte finnas något tvivel om att det är folket som styr sig själva (ibid: 158). Som Lundquist formulerar det: ”[i] medborgardemokratin är staten vi” (ibid: 164). Detta ter sig relativt självklart, men Lundquist för i sin bok ett resonemang om hur makten ofta hamnar hos eliter istället för medborgare. Därför tåls det att konstatera det uppenbara. Den andra grunden är att medborgarna har en gemenskapssyn (ibid: 158). Detta betyder att medborgarna erkänner varandra som likar och inser att de har ett ansvar jämt mot dessa. Den tredje grunden är att medborgarna har rättigheten och möjligheten att ”realisera sitt livsprojekt” (ibid: 162). Detta förutsätter den andra grunden då ”medborgarna har en skyldighet att gemensamt medverka till att varje enskild medborgare erbjuds möjligheter” till denna realisering. Den fjärde grunden är motivet för medborgare att delta i demokratin (ibid: 164). Motivet är enligt Lundquist att demokratin helt enkelt förutsätter ett deltagande för att fungera. Den femte grunden är medborgarnas skyldigheter. Dessa handlar om att vara delaktig (mest fundamentalt att delta i val) med även att hålla sig informerad om vad som sker i politiken (ibid: 167; Harrison *et al*, 2012: 86). Forskare såsom Goldman (2013: 15) menar fortsättningsvis på att demokrati inte kan fungera om medborgarna inte ”bildar sig egna, självständiga meningar i de politiska frågorna och följer politiken tillräckligt väl för att kunna bedöma om de styrande bör ges fortsatt förtroende eller bytas ut”. Lundquist poängterar att eftersom fakta kan manipuleras krävs det sätt för medborgare att själva skaffa sig nödvändig information (Lundquist, 2001: 167). Den sjätte och sista grunden är elitens (läs i detta fall tjänstemän) uppgift. Uppgiften består helt enkelt i att ”tjäna demokratin och verka som katalysator för att de demokratiska processerna ska fungera bättre” (ibid: 166). Ämbetsmännen, eller eliten, måste ”verka som *demokratins väktare*”. De ses som demokratins väktare då de dels är med i slutskedet av många beslut, och att medborgare kan nå dem genom ”det politiska systemets gängse kanaler”. Deras uppgifter handlar främst om att öppna den politiska verksamheten på ett sådant sätt att den är transparent och möjlig för medborgare att delta i.

Lundquist fortsätter med att göra en distinktion mellan elitkonkurrens och massdeltagande, där en demokrati som begränsar medborgarens roll till att endast rösta i val, prioriterar eliternas konkurrens och bygger på att medborgare ses som ”dåligt informerade om och svagt motiverade att delta i

politiken” (Lundquist: 2001: 87). Motsatsen klassificeras som massdeltagande, där medborgare deltar ”aktivt och kontinuerligt i alla stadier av den politiska processen” (ibid: 87). Fördelarna med denna sorts demokrati skulle vara att deltagande ”fungerar som en lärprocess som stärker människans kompetens och därmed själva demokratin” (Lundquist, 1998: 87).

Han fortsätter med att beskriva beslutsprocessen i demokratin som central. Han förklarar: ”Grundidén i den politiska beslutsdemokratin är att folket gemensamt, direkt eller indirekt, fattar beslut i gemensamma angelägenheter” (ibid: 85). Han öppnar alltså här upp, precis som Dahl och Diamond för ett engagemang hos medborgare som nödvändigtvis inte är begränsat till att välja representanter. Lundquist ger sedan följande intressanta definition av de olika formerna av deltagande: ”Direkt demokrati betyder att varje medborgare direkt och personligen medverkar i det politiska beslutsfattandet medan indirekt eller representativ demokrati innebär att besluten fattas av medborgarnas utsedda (valda eller utlottade) representanter. Två huvudtyper av direkt demokrati förekommer: dels att alla medborgare möter varandra ansikte mot ansikte i beslutande församlingar, dels att de genom folkomröstningar tar ställning i konkreta frågor” (ibid: 122ff). Det bör noteras att e-demokratier inte hade implementerats vid denna tidpunkt. Som tidigare har nämnts finns det komplement eller extension till ansikte-mot-ansikte relationen, men denna iakttagelse betyder inte nödvändigtvis att själva deltagningsprocessen i sin grund är förändrad.

Som en sista punkt i denna demokratiredogörelse tåls att nämna substansvärden som en viktig grund i en demokrati. I detta fall handlar substansvärden om de demokrativärden som används när vi talar om demokrati. Som Lundquist skriver kan dessa variera beroende på vem man frågar, men jag kommer nöja mig inför min operationalisering med att betona att innehållet i deltagandet ska inkludera demokratiska substansvärden.

4.2 E-demokrati

E-demokrati är ett begrepp som blivit vanligt när vi diskuterar diverse nutida funktioner i relationen mellan medborgare och stat. Trots det så är begreppet inte nytt utan har använts sedan 1970-talet (Črnič, 2012). Begreppet e-demokrati tillhör även de underkategorier som ingår i “ICT – Information and Communication Technology” (Chen *et al*, 2008: 85). E-demokrati är en förkortning för ”elektronisk demokrati” och rör främst tjänster och funktioner på internet. Det finns en relativt begränsad akademisk diskussion om huruvida e-demokratier med mer utvecklade deltagarprojekt faktiskt är något att eftersträva eller inte (se till exempel Hilbert, 2009: 23), eller om de faktiskt ökar deltagande (se till exempel Komito, 2005: 44f), men här nöjer jag mig med att konstatera att e-

demokratier är en realitet och lämnar det normativa fältet till de teoretiska insikter som presenteras i min slutgiltiga modell.

Jag kommer behandla vanliga definitioner längre ned, men först vill jag poängtera ett par, enligt mig, problematiska aspekter med att definiera e-demokrati. Först och främst så förutsätter en bra definition av e-demokrati också en definition på demokrati. Som bekant i statsvetenskaplig forskning, och som jag beskrivit ovan i uppsatsen, är begreppet ”demokrati” fortfarande ett omdiskuterat sådant. Att därmed fastslå vad e-demokrati faktiskt är tycks vara väldigt problematiskt. De vanliga definitionerna av e-demokrati duckar för detta problem genom att betona den elektroniska aspekten av e-demokrati. Detta lyckas flera göra genom att främst betona att e-demokrati endast är ett nytt sätt för traditionella demokratiska funktioner att ta skepnad. Med andra ord förbiser man en av de centrala beståndsdelarna i begreppet. Tyvärr, eftersom demokrati i sig är omtvistat, accepterar jag att situationen är som den är. För att vara pragmatiskt följer således att jag väljer en definition som beskriver det jag studerar på bästa sätt. En av få diskussioner om vikten av demokratibegreppet i relation till e-demokrati finns i Gustav Lidéns (2011) doktorsavhandling *Från demokrati till e-demokrati: En jämförande studie av demokratiutveckling i det moderna samhället*. Hans redogörelse är utförlig och flera relevanta observationer görs, och en lång diskussion om demokratibegreppet ger en annan dimension till vad e-demokrati betyder.

För det andra finns det forskare som betonar vagheten i e-demokrati, e-förvaltning, e-deltagande och så vidare. De pekar på att dessa begrepp ofta är för brett definierade och ibland kan smälta samman och förlora sin distinkta betydelse. Kardan & Sadeghiami (2011) diskuterar fyra vanliga definitioner av begreppen för att illustrera detta. Först en definition som endast utvidgar förvaltning till att vid e-förvaltning betyda samma sak fast med nya teknologier. Nästa definition är bredare och poängterar att begreppet också inkluderar diverse funktioner för att underlätta tillgång till information om politiska processer. Denna definition är alltså en paraplydefinition, vari e-demokrati är en central del. En tredje definition ser e-demokrati som en konsekvens av e-förvaltning. En fjärde definition påpekar att e-demokrati och e-förvaltning tillsammans kan verka positivt för att öka deltagande i politiska processer. Någon enighet finns det alltså inte om hur vi definierar begreppet, men en definition som tycks vara relativt vanlig är från Clift (2003) [tagen från Kardan & Sadeghiami, 2011]: ”the use of information and communication technologies and strategies by democratic sectors within the political processes of local communities, states/regions, nations and on the global stage”. Definitionen tycks vara den mest användbara men innehåller en hel del oklarheter. Vad är till exempel ”demokratiska sektorer”, ”politiska processer” och så vidare? En annan definition som är tydligare och ser e-demokratier som ett komplement istället för ersättning presenteras av Chen *et al.*: ”a collection of attempts to practice democracy without the limits of time, space and other physical conditions, using ICT or CMC3 instead, as an addition, not a replacement for traditional ‘analogue’ political practices.” (Chen *et al.*, 2008: 89). Denna definition stämmer överens med vad SKL säger i sin beskrivning av e-demokratier (se empirin längre ned). Ofta förknippas e-demokrati också med e-röstning, vilket det nödvändigtvis inte är. Därför finns det förslag på

att göra en distinktion mellan e-röstning och e-deltagande (se till exempel Chen *et al*, 2008: 89).

Ett annat sätt att se på e-demokrati är att se det som ett sista stadium i en utveckling av e-förvaltning (ibid.). Detta betyder att man ser e-demokrati som en konsekvens av en utveckling av e-förvaltning. Denna syn är vanlig i litteraturen⁴, och skulle enligt mig kunna likna någon form av determinism. Ett exempel på denna syn ges av Črnič, (2012): "The idea of electronic democracy implies a form of democracy which would develop as a result of new communication technologies within the existing democratic process". Synen kritiseras av till exempel Kardan & Sadeghiami som menar på att det inte finns något empiriskt stöd för påståendet. Lidén (2011) applicerar moderniseringsteori på fallet av e-demokratins framväxt vilket också tangerar detta synsätt. Lundquist (2001: 43) är kritisk till dessa förändringsteorier: "Det föreligger inte någon naturgiven lineär utveckling av den politiska demokratin som medför att man efter hand tryggt kan lägga stadier bakom sig och koncentrera sig på nästa steg framåt". Hur det än ligger till kan vi konstatera att demokratier förändras, men e-demokrati är inte nödvändigtvis ett nytt stadium på en utvecklingskurva.

Det kan vara värt att här inflika med en kort diskussion om motiven till att faktiskt etablera e-demokratier. Vad säger litteraturen konkret? Öberg skriver följande: "Beslutsfattare kan dra nytta av den sakkunskap och det engagemang som finns bland aktiva organisationsmedlemmar, samtidigt som medborgarna får en naturlig kontaktväg till politikerna" (Öberg, 2013: 93). Lundquist diskuterar i sin bok om hur medborgarna är kompetenta nog att medverka i politiken, och att experter (eller eliter) förmodligen är mindre kompetenta i helhet då de ser politiken på en snävt sätt. Det finns alltså fog för Lundquist att medborgarnas politiska uppgifter få stå i centrum igen. Som han skriver: "Experter vet inte så mycket som de själva tror, och medborgarna i allmänhet vet inte så lite som eliten påstår" (Lundquist, 2001: 73). Att e-demokratier kan motiveras utifrån dessa iakttagelser, samt rent demokratiska värden, är alltså relativt tydligt. Huruvida det sedan fungerar i praktiken är en annan fråga.

E-demokrati har dock enligt vissa teoretiker gett en ny dimension till politiska processer. Som Komito (2005) konstaterar: nya teknologier kan öka informell kommunikation som i sin tur kan leda till ökat socialt kapital bland medborgare. Ur ett mer formellt perspektiv bör det också påpekas att olika e-demokratiprojekt får medborgare involverade i allt från budgetprocesser, lokala processer, samt andra mer kommersiella processer (Lidén, 2011). Harrison *et al* (2012) pekar på att forskning om e-demokrati generellt fokuserar på just hur ICTs kan förstärka medborgarens röst och göra det lättare att delta i politiska processer. Lidén (2011) poängterar att tidigare forskning tyder på att socioekonomiska variabler, befolkningsstorlek, och "civic engagement" har en positiv relation till e-demokrati. Fortsättningsvis så tyder forskningen på att en hållbar e-demokrati kräver utbildade och erfarna medborgare. Detta följer av ett

⁴ Speciellt vanlig är föreställningen om att demokratin mognar och således blir en del av dagens internet. I Calista *et al*, 2013 finns en omfattande genomgång av författare med liknande normativa och teoretiska modeller om demokratins mognad.

resonemang att om medborgare är utbildade och intresserade i politik så är det mer troligt att de deltar mer i politiska processer. Karlsson (2013) presenterar ett annat sätt att se på fenomenet:

"[...] the consequences of ICTs[Information and Communication Technologies] for political representation cannot be understood as either a radical change in terms of new interactive forms of representation breaking with earlier norms and ideals, or complete continuity. Instead, the argument is that representatives may adopt interactive communication strategically to fulfill different normative ideals of political representation".

Karlsson fortsätter med att presentera funktionerna av interaktiv kommunikation inom e-demokratiska processer. Det handlar om ansvarsutkrävande, kunskapsgenererande, samt att bygga relationer av tillit mellan medborgare och politiska representanter.

Det finns andra mer inklusiva sätt att se på deltagande generellt, men även när vi diskuterar e-demokrati. Som exempel använder Saglie & Vabo (2009) en bredare definition när de undersöker e-deltagande i olika regioner i Norge, där deltagande även inkluderar passivt deltagande, som att delta i ceremonier eller andra stödjande insatser, eller hålla koll på vad som händer inom de olika politiska processerna. Fortsättningsvis poängterar de att denna syn faktiskt är väldigt användbar när det kommer till just e-deltagande, då det är svårt att skilja på aktivt och passivt deltagande när det kommer till internet. Viss forskning tyder också på att deltagande i e-processer ökar om medborgarna har uppfattningen att deras deltagande har reell effekt (Kim, 2008: 191; Sundström, 1999: 52f). Detta stöds av Lundquists syn på deltagande generellt där han menar på att om deltagandet inte verkar ge någon effekt lär det minska (Lundquist, 2001: 182).

En sista viktig sak att diskutera är de teoretiska förslag som finns för e-demokratier. Ofta handlar dessa förslag om rehalant tekniska aspekter av e-demokratier, till exempel hur plattformar för deltagande kan utvecklas. Men det finns även förslag och uppmaningar till utformandet av deltagandepattformen som sådan. Chen *et al* (2008: 91) tar upp några förslag till e-demokratiprojekt

- Försök nå fler medborgare och således öka deltagandet
- Stöd olika sorters teknologier för att bredda formerna av deltagande
- Bidra med information på ett lättillgängligt och förståeligt sätt så att medborgarna kan göra mer informerade beslut

Dessa punkter sätter fokus på att e-demokratier ska vara lättåtkomliga i både information och i deltagaraspekt. En sådan observation är knappast särskilt konstig, utan passar väl in i en demokratisk medborgarmodell. Chen *et al* fortsätter: "The large amount of information associated with e-Participation requires structuring and re-presenting in such a way as to aid user navigation through it" (ibid: 96). En annan forskare har samma inställning och menar på att bättre information stärker medborgarna som i sin tur leder till en mer demokratisk och pålitlig stat (Halachmi, 2003: 563). Även SKL är i sitt

styrdokument E-paneler tydliga med vikten av att ha bra mekanismer för att öka deltagande och nå nya grupper. (SKL, 2010: 21).

Det kan slutligen här vara relevant att återigen vända sig till Dahl. Trots att han är skeptisk till att moderna kommunikationsplattformar kan generera lika mycket deltagande som existerade i små städer förr i tiden, menar han på att ny teknologi för med sig nya möjligheter för deltagande. Precis som Chen *et al* diskuterar Dahl vikten av information och deltagande genom elektroniska kanaler. Han poängterar att med ny teknologi kan medborgare vara i ständig kontakt med politiker, hitta information om politik, samt föra upp frågor på den politiska agendan (Dahl, 1989: 338f).

4.3 Konstruktion av ny modell

Det första som presenterades i min teori var demokratins omdebatterade betydelse. Denna strid om egentlig betydelse är dock inte lika problematisk för denna studie, då jag främst är intresserad av deltagaraspekten. Jag börjar dock med ett antal grundvärderingar som en demokrati antas behöva, med inspiration främst tagen från Lundquist.

Folket styr. Den mest självklara delen av en demokrati är ju att det är folket som bestämmer. Inte nog med att de bestämmer, de ska också styra. I liberala demokratier ser vi att dessa uppgifter hamnar hos representanter som i teorin ska gå folkets ärenden. Lundquist beskriver i sin bok om hur eliten inte nödvändigtvis följer detta, och att en medborgardemokrati kan vara svaret på denna brist. Vad vi kan konstatera är att utan folkstyre har vi ingen demokrati, varken i reell mening eller språklig mening.

Motiv till att delta. Lundquist menar på att det krävs en gemenskapssyn i en demokrati. Alla medborgare måste inse att de har ett ansvar jämt mot andra medborgare. Jag ställer mig skeptisk till att detta *måste* vara ett krav, trots att det förmodligen är önskvärt. Så länge som medborgare deltar torde inte motiven vara centrala. Det centrala är att de deltar i de processer som är centrala för en demokrati. Om någon deltar för att på sikt få en bättre framtid för sig själv, dvs ett själviskt motiv, torde inte detta rubba demokratin. Däremot finns det självklart en poäng i att om vi inte har en gemensamhetssyn så kanske vi inte bryr oss om demokratin. Om det är på det sättet blir självklart gemensamhetssynen central, men till min modell tänker jag endast framföra att *medborgare måste vara motiverade att delta*. Detta angränsar till Lundquists fjärde värdegrund, nämligen vad jag skulle kalla en objektiv motivering att delta. Denna motivering är inte baserad på medborgarnas preferenser, utan på vad som teoretiskt och empiriskt är det bästa motivet. Här håller jag med Lundquist och andra forskare om att motivationen ligger i att deltagande är centralt för att demokratin ska fungera. Vad som genast blir intressant här är att min modell inte förutsätter att medborgarnas motiv måste överensstämma med vad som faktiskt torde

vara det bästa motivet. Att därför begränsa olika eventuella motiv till vad vi normativt tycker skulle vara problematiskt.

Hybrid form av deltagande. Ytterligare ett antagande jag gör är att en demokrati måste innehålla både indirekta och direkta sätt att delta. Här står jag fullt bakom Lundquist som menar på att medborgare måste ta, och få ta, ett större utrymme även mellan valen. Mer specifikt vad dessa former av deltagande är kommer presenteras under min operationalisering.

Faktiskt deltagande. Självklart räcker det dock inte med att medborgare är motiverade att delta: de måste ju faktiskt också göra det. I en demokrati krävs alltså mekanismer som gör deltagande möjligt. Här vill jag också göra en poäng: även om motivet till att delta kan se olika ut och dess form inte är centralt för deltagandet i sig, så finns det ändå fog att uppmuntra till deltagande. Det är ju trots allt så att vissa medborgare inte deltar. Därför krävs det inte bara mekanismer för deltagande, utan även uppmaningar till att delta (se till exempel. Meier *et al*, 2012: 62). Baserat på dels Lundquist, men även andra teoretiker tänker jag därför kort beskriva och motivera de förutsättningar och uppmaningar som jag anser behövas för en verklig deltagardemokrati. De kommer presenteras med en operationalisering samt en kort motivation. Det är sedan dessa operationaliserade koncept jag kommer använda för att analysera mina fall. Jag väljer att dela upp dem i två delar för jag anser att det handlar om två olika dimensioner. Den första handlar om deltagande, den andra om att öka deltagande. Tillsammans utgör de två dimensionerna kärnan i min modell.

4.3.1 Förutsättning för deltagande

- *Det finns kontinuerliga möjligheter för medborgare att delta, inte endast vid specifika beslut eller på initiativ av kommunen själva.* Detta krav anammar jag i den teoretiska litteraturen som ser deltagande som något mer än att delta i val. Kravet är mer specifikt inspirerad av Dahl, Diamond och Lundquist, samt andra teoretiker jag presenterat.
- *Det finns möjlighet för medborgarna att se hur deras deltagande påverkar beslut.* Detta krav är dels en fråga om transparens, dels en fråga om motivation. Transparens är ett givet demokratiskt värde, och stöds av teoretikerna ovan. Speciellt Lundquist och Dahl är väldigt tydliga med vikten av insyn i beslutsfattande. Motivation är något som inkluderas på grund av olika teoretiker som lyfter fram att medborgare deltar i större grad om de ser hur deras deltagande påverkar beslut. Det bör även nämnas att detta krav har stöd av SKL själva som framhäver vikten av att kommunerna publicerar resultat och visar på hur deltagandet påverkat beslutsprocessen i kommunen.
- *Deltagandet ska inte begränsas till att endast vara opinionsgivande.* Med andra ord, deltagande ska på ett verkligt sätt kunna påverka besluten. Detta är centralt och angränsar till krav två: deltagande ska ha faktisk effekt. Jag antar i denna uppsats också att opinionsgivande och faktiskt deltagande inte behöver utesluta varandra. Så länge det finns möjligheter för medborgare att vara opinionsgivande *och* vara med i politiska processer så uppfyller fallet

detta krav. Jag vill poängtera att detta krav inte betyder att medborgare ska medverka vid själva beslutsfattandet, utan att deras deltagande påverkar beslutsfattandet. Detta stöds av SKL som visar på exempel från kommuner som verkligen påverkats av deltagandet. Det stöds också av litteraturen om demokrati och deltagande.

- *Deltagande är inte exkluderande, dvs. alla medborgare har rätt att delta.* Detta krav är relativt självklart i en demokrati. Vi är våra jämlikar. Teoretiskt bygger jag på Diamonds och Dalhs enkla definitioner om vilka som får delta i en demokrati: alla som är medborgare får delta (Diamond, 2005: xvi, Dalh, 1989: 129).
- *Det finns tillräcklig information om hur medborgare kan delta. Det är också tydligt vad de olika kanalerna innebär, och informationen är samlad så att den är lättillgänglig.* Detta krav bygger främst på Chen *et al*'s förslag, men även vad som sägs generellt i demokratilitteraturen. Om deltagande ska kunna fungera på ett fruktbart sätt torde detta krav vara centralt. Även Dahls tankar finns med i detta krav, med fokus på information som lättillgängligt och omfattande. Slutligen handlar detta krav också om att tillgodose det som i litteraturen kallas passivt deltagande, där tillgodogörande av information av medborgare klassas som en form av deltagande. Detta förutsätter i sin tur vissa kvaliteter av information, det vill säga de som finns med ovan.

4.3.2 Främjande av deltagande

- *Det finns kontinuerliga försök att engagera medborgare genom diverse olika kanaler, såsom sociala nätverk, annonser, och massmail.* Detta krav handlar om att det inte räcker med att ha mekanismer för deltagande på plats utan det krävs satsningar för att få fler att delta. Dessa satsningar kan beröra allmänheten såväl som specifika grupper.
- *Uppmaningarna sker inte endast i samband med en specifik sakfråga eller i samband med val, utan sker kontinuerligt i kommunens arbete.* Detta krav handlar om att det är demokratin står i centrum, och att deltagande inte glöms bort när det inte är val. För att uppfylla detta krav krävs alltså att uppmaningarna inte endast behandlar en viss aktuell fråga, samt att uppmaningarna även sker utan angränsning till stundande val. Detta krav baseras främst på Lundquist som betonar att deltagande in ska ske endast i angränsning till val.

5 Empiri

5.1 Framväxten av e-demokrati i Sverige

"I dagens informationssamhälle räcker det inte för medborgare att vara passiva mottagare av information. Utan de vill på ett helt annat sätt delta i dialoger och debatter. Inte bara med kommuner och landsting utan även med varandra och utan att vara anslutna till ett parti."

Citatet kommer från SKL's hemsida om e-deltagande i kommuner och landsting (se SKL, "Demokrati och delaktighet i e-samhället"). Implicit görs en observation: deltagande förändras, och möjligheterna för deltagande måste således också förändras. I svenska kommuner, för flera år sedan, fanns det en större möjlighet till direkt deltagande (någon form av direkt demokrati). Man kunde mötas och diskutera i relativt stor utsträckning. I och med att kommuner blivit större, och således också inkluderat fler medborgare, har det blivit svårare att ha direkta möten (Larsson, 1994: 22; Boldi *et al*, 2011:131). Detta förutsätter dock att ett sådant möte måste ske ansikte mot ansikte⁵, vilket internet har kommit att förändra. Som en forskare uttrycker det: "digital information leads to the fact that scale is positive, not negative" (Hilbert, 20). Avstånd är alltså idag inte ett stort problem.

År 2006 startade SKL *Medborgardialog*, ett projekt som sägs "ge stöd till medlemmarna för att utveckla verksamheten med hjälp av medborgardialoger" (Integration- och jämställdhetsdepartementet, 2007). Dessa medborgardialoger bedrivs på olika sätt, och har haft olika effekter. Några av de mest framgångsrika sägs vara ett antal "E-paneler", en undergrupp till "medborgarpaneler" som införts i ett antal kommuner i landet. År 2002 fick kommuner och landsting också möjligheten att introducera medborgarförslag. Dessa är förslag som medborgare i kommunen eller landstinget kan skicka in rörande politiken i densamme.

⁵ Det finns enligt vissa forskare en oro för att minska antalet ansikte-mote-ansikte relationer till förmån för ny teknologi (Chen *et al*, 2008: 88). Huruvida denna oro är berättigad tycks fortfarande vara diskutabelt.

5.2 E-deltagande

Jag kommer nedan presentera olika kanaler inom e-deltagande. Vissa av dessa testas för tillfället som projekt hos vissa kommuner, medan andra har inkorporerat dem i sin ordinarie kommunverksamhet. Dessa olika projekt står ofta under paraplyet ”Medborgardialoger” vilket jag först kommer presentera.

5.2.1 Medborgardialoger

För sju år sedan startades projektet Medborgardialoger av SKL med syftet att ”stödja medlemmarnas arbete för att skapa nya former för medborgarnas delaktighet, valmöjligheter och integrera dialogen med medborgarna i styrprocess och verksamhetsutveckling” (SKL, 2013). Det sägs alltså vara ett initiativ för att få medlemmar (läs kommuner och landsting) att involvera medborgare i större grad, samt, speciellt intressant för denna studie, ”skapa nya former för medborgarnas delaktighet”. Det poängteras att dialogerna inte ska ersätta den representativa delen och införa en direkt demokrati, utan snarare förstärka och omforma sätten för dialog. Den föreslagna strukturen på en medborgardialog illustreras av SKL på följande sätt:

Nedan sammanfattas de olika komponenterna kortfattat. Det ska återigen betonas att detta är riktlinjer och inte hur medborgardialoger nödvändigtvis ser ut i praktiken.

- **Principer** – Handlar om varför medborgardialoger är viktiga. Betoningen ligger på våra principer formar våra tankar om medborgardialoger. Som exempel nämns en vilja att göra det lättare för svaga grupper i samhället att komma till tals.
- **Organisation** – Handlar om hur strukturen för medborgardialoger kan, och bör, se ut. Det poängteras att det är viktigt att organisera på ett sådant sätt så att medborgarna inte blir osäkra på vilka deltagarkanaler som är tillgängliga. Det handlar om att samla informationen så att det blir tydligt hur man deltar. Det lyfts också fram att hur organiseringen exakt ska se ut kommer skilja sig från olika kommuner och landsting, till exempel när det handlar om hur många och vilka som har hand om olika frågor och deltagningsprojekt. Man betonar också att de som skall vara involerade ska vara tjänstemän eller

förtroendevalda, då man menar på att arbetet är svårt att driva som ett sidouppdrag. Man betonar också att vart ens resurser hamnar beror på vilka principer som medborgardialogerna vilar på.

- Styrningsprocess – Handlar om hur beslutsprocesser ska utformas med ett fokus på det centrala i att tidigt i processen involvera medborgarna. Det betonas att alla frågor mer eller mindre går att föra en dialog om med medborgarna och att dialogerna är mest intressanta för medborgare när det handlar om resursfördelning och frågor som ses som viktiga av medborgarna. Exakt när dialog bör föras skiftar beroende på vilken fråga det gäller, men involverandet är trots det alltid viktigt.
- Dialogprocess – Handlar om hur själva dialogen ska, och bör, se ut. Det poängteras att det kan röra sig om fysiska såväl som digitala processer. Dialogprocessen sägs kunna representeras av fem steg med olika grader av deltagande, illustrerat av SKL nedan:

Det första steget beskriver en process där dialogen endast förser medborgarna med information om hur det specifika problemområdet ser ut. Det andra steget är en kontakt med medborgare som kan vara ett sätt att få veta vad de tycker om ett specifikt förslag, eller ta emot klagomål och önskemål. Det tredje steget handlar om att medborgare får mötas och diskutera problemområdet för att komma närmare vad medborgare tycker i frågan. Fjärde steget handlar om att medborgare ges inflytande i form av att kunna vara med och diskutera förslag och slutligen förbereda beslutsunderlag. Femte steget handlar om att valda representanter delegerar viss makt att besluta till enheter med individer som inte valts in, samt direkt till medborgare genom folkröstningar.

- Kommunikationsprocess – Handlar om att ge information under, men även efter, beredningen och beslutandet av en viss fråga. Man poängterar att information till de som deltagit i dialoger ska få veta vad deras deltagande bidrog till.
- Utvärderingsprocess – Handlar om en utvärdering av dialogen: nåddes de som var tänkta att nås? I vilken grad fungerade dialogen?
- Resultat – Handlar om att avstämna med de mål man har med dialogerna. Hur väl fungerade dialogerna för att uppnå de mål som dialogerna var ämnade att bidra till?

E-paneler

Med ny teknologi infinner sig nya möjligheter och utmaningar. SKL skriver att "[m]ånga medborgare vittnar om att de inte har tid att delta i fysiska möten"(SKL, 2010). Förutom svårigheten för många att delta i fysiska möten sägs populariteten av dessa vara låg och de som väl deltar vara främst äldre män. Därför anser SKL att detta problem måste kompletteras med nya sätt att delta, varav "e-paneler" är ett av de mest framstående exemplen.

Hur man som kommun och landsting går till väga för att få igång en framgångsrik panel bygger först och främst på att en sådan panel anses ha en funktion. Precis som noterats ovan måste det finnas en vilja bland politiker att nå ut till medborgarna. Om en sådan vilja väl finns, handlar det om att få medborgare intresserade. Detta sägs vara relativt lätt, och det mest framgångsrika sättet sägs vara att helt enkelt skicka ett personligt meddelande med en fråga och uppmaning om att delta i en panel. Andra metoder som nämns är annonseringar, sociala medier, samt att ta upp ett "hett ämne". Själva essensen i e-panelerna är dock de samma som beskrivits under medborgardialogerna.

Man måste även som kommun reflektera över om panelen ska vara representativ eller inte. Här finns det olika exempel på hur kommuner har gjort. De flesta har skapat paneler som inte fullt ut kan kallas representativa då vem som helst kunnat anmäla sig. Trots detta följs det ofta upp vilka som deltar i vissa aspekter, till exempel kön och ålder. Andra paneler har utformats som en representativ panel.

E-petitioner

E-petitioner bygger på en idé som funnits långt innan internet. Generellt handla petitioner om att medborgare kan skicka in förslag eller önsknings till sin kommun eller sitt landsting och således få gehör. Med internet finns nu även e-petitioner som i stort sätt är identiska men de sker över internet. SKL beskriver flera fördelar av e-petitioner. Här presenteras fyra av dem:

- De är enkla att förstå och hantera
- De sker på internet vilket hjälper till att nå ut till nya grupper av medborgare
- Alla kan följa e-petitionens gång.
- De ger förtroendevalda möjlighet att bli mer synliga för medborgarna

Dessa punkter är självklart den teoretiska beskrivningen av fördelarna, och hur det i realiteten ser ut kan variera. Men principerna är de samma: det handlar om öppenhet till medborgare samt att göra det lättare att delta.

Sociala medier

Det är inte speciellt förvånande att kommuner väljer att försöka synas på sociala medier. I dagens samhälle utgör just sociala medier en väldig stor del av kommunikationen som sker över internet. En av de mest grundläggande dimensionerna av sociala medier är att alla kan delta (Staiou, & Gouscus, 2010: 551). Det finns också möjlighet till diskussion och kommunikation, något som ofta saknas i andra medier. Dessa dimensioner är självklart viktiga för individer såsom kommuner, och offentliga institutioner har världen över börjat använda sig av dessa tjänster (ibid: 552).

5.3 Fall 1 Eskilstuna

Eskilstuna kommun bestämde 2008 att prova på e-paneler utifrån SKL:s initiativ. Projektet testades fram till 2010 då man övergick till att inkorporera idén till en standard del av verksamheten i kommunen. Detta sägs man ha gjort eftersom projektet visade sig vara väldigt lyckat.

Syftet och innebörden av panelen beskrivs på följande sätt:

Det övergripande syftet med en medborgarpanel i Eskilstuna är att förnya formerna för demokrati och delaktighet och att stimulera medborgare till engagemang i lokala frågor. Panelen är rådgivande och ska kunna påverka politiska beslut. Panelen utgör dock bara en del av dialogen med medborgarna. Det är viktigt för deltagarna i medborgarpanelen att förstå skillnaden mellan den rådgivande medborgardialogen och den parlamentariska demokratin. I annat fall kan orealistiska förväntningar på panelens roll uppstå. En medborgarpanel är en avgränsad grupp av medborgare med Eskilstuna-anknytning, från 16 års ålder. Deltagarna får möjlighet att kontinuerligt lämna synpunkter och idéer i frågor som kommunen ställer. Man kan betrakta medborgarpanelen som en remissinstans. Målet är att minst 200 personer ska ingå i panelen. Det kommer tills vidare att finnas en medborgarpanel, inte flera paneler för olika ämnen eller grupper i samhället.

Strukturen på panelen ser ut på följande sätt: Kommunen skickar ett frågeformulär genom e-post eller sms till de medborgare som sitter i panelen → medborgarna svarar på frågorna, som är i både fasta svarsalternativ samt öppna svarsalternativ → frågorna besvaras i en enkät på internet, och skickas tillbaka till kommunen → kommunen sammanställer svaren i en rapport, där medborgarna som deltar i panelen är anonyma med vilka svar just de lämnade → rapporten blir sedan offentlig handling och ska fungera som beslutsunderlag för sittande politiker.

Förutom e-paneler finns Eskilstuna kommun även på sociala medier där kommunen sägs kommunicera med medborgare och frekvent ta del av deras åsikter.

5.4 Fall 2 Malmö

Precis som Eskilstuna har Malmö sedan 2008 haft en e-panel. Detta initiativ, tillsammans med Malmöinitiativet, kan ses som Malmö Kommuns satsning på en medborgardialog. Malmöinitiativets funktion sägs vara att ge ”dig som medborgare och dig som politiker möjlighet att föra upp olika frågor till debatt och diskussion på webben. Den som lägger ett förslag kan få stöd för frågan genom att andra skriver under förslaget” (se Malmö Kommun, *Var med och påverka!*). E-panelen i sin tur består av upp till 1600 Malmöbor som får svara på ett antal frågor två gånger per år (SKL, 2010: 18). Frågorna handlar b.l.a. om just Malmöinitiativet, men även om specifika sakfrågor som är aktuella, eller andra sätt att delta i kommunen.

Magdalena Flemström (2010) undersöker i sin masteruppsats hur Malmöpanelen och Malmöinitiativet uppkom. Själva fokus i hennes uppsats ligger på policyprocesser, men det finns trots allt ett antal värdefulla resultat som är relevanta i min uppsats. Vad som framkommer är att det sedan minst 2004 funnits diskussioner om att starta e-demokratiska projekt, två år före SKLs uppmaning. Att det realiserats först fyra år senare tyder på en viss tröghet för implementeringen av projekten, vilket ytterligare belyser faktumet att vi fortfarande befinner oss i begynnelsen av e-demokratier. Flemström drar slutsatsen att kommuner ibland inte hinner med i de tekniska utvecklingarna, och att det därför bör diskuteras huruvida e-demokratier är rätt väg att gå. Detta belyser återigen min poäng: e-demokratier är i en ny och ganska otestad fas.

Strukturen på Malmöpanelen ser ut som följande: Frågeformulär skickas ut -> 1600 medborgare som sägs vara representativa för Malmö (”ett mini-Malmö”) -> de medborgare som deltar svarar på frågor och skickar sedan tillbaka formuläret till kommunen -> kommunen har på sådant vis alltså fått tillgång till Malmöns åsikter.

Förutom Malmöpanelen har Malmö också alltså den kanal som kallas Malmöinitiativet. Denna kanal är gjord för att medborgare enkelt ska kunna skicka in förslag eller uppmaningar på nätet, som sedan andra medborgare enkelt kan skriva på. Om ett flertal medborgare skriver på blir kommunen tvungna att ta ställning till förslaget.

6 Analys

6.1 Förutsättningar för deltagande

Det finns kontinuerliga möjligheter för medborgare att delta, inte endast vid specifika beslut eller på initiativ av kommunen själva

Detta krav belyser aspekten av deltagande som integral del av den politiska processen. Hur vi definierar 'kontinuerligt' blir självklart en problematisk aspekt av det hela, och jag kommer därför helt enkelt att se vad de olika fallen indikerar i denna bemärkelse.

Deltagarna i Malmö Kommuns e-panel får två gånger per år ta ställning till ett antal frågor och påståenden. De skickas ut på initiativ av kommunen, speciellt i angränsning till sakfrågor. Själva e-panelen tar alltså ställning till vad kommunen önskar. Detta i sig tyder på att deltagandet inte är kontinuerligt i bemärkelsen att deltagande sker utanför kommunens initiativ. Det bör dock poängteras att ett realistiskt krav inte kan vara att panelen får bestämma vad de ska ta ställning till, utan måste trots allt fungera som ett sätt för kommunen att få respons. Vad jag har beskrivit vid min operationalisering, dock, så är kravet inte begränsat till e-panelen så länge det finns andra angränsande vägar för medborgare att delta. Denna del av kravet tar hänsyn till att syftet med e-paneler inte nödvändigtvis är att ge medborgare kontinuerliga möjligheter att delta. Två olika sorters initiativ finns i angränsning till panelen i Malmö, varav ett är elektroniskt möjligt. Detta kallas Malmöinitiativet och är en möjlighet för medborgare att skicka in förslag och samla underskrifter. Om förslaget får över hundra underskrifter tas det upp i relevant nämnd. Vi har alltså en panel som tar ställning till sakfrågor såväl som generella frågor om demokrati (se kravet för substans), och en angränsande kanal för annan form av deltagande. De är angränsande då de båda är en del av e-demokratins armar, samt att panelens frågor ofta handlar om initiativet.

Det finns i Malmö alltså ingen kontinuerlig möjlighet att delta genom just e-panelen. Däremot finns det en viss form av kontinuerlig deltagarmöjlighet genom Malmöinitiativet. Denna form är dock relativt begränsad eftersom deltagandet av den enskilde medborgaren i sig inte är tillräckligt för att i realiteten väcka intresse, då det behövs flera andra medborgare som ställer sig bakom ett förslag. En intressant aspekt uppkommer om man tittar på de svar som deltagarna i Malmöpanelen ger i sin senaste rapport. 47% anser att

Malmöpanelen är den bästa kanalen för att framföra sina åsikter till politiker, medan endast 17% anser det samma om Malmöinitiativet (rapport 11). Hur det faktiskt ligger till behövs förmodligen undersökas närmare. Men att upplevelsen bland deltagare, och teorin, går isär är intressant i sig. Det bör trots det noteras att resultatet kanske inte är särskilt förvånande. De som svarat på frågan är faktiskt deltagare i panelen, och att de på så sätt skulle framhäva den kanalen framför andra är inte speciellt förvånande. Men det skulle också kunna vara så att Malmöinitiativet är mer lockande på grund av att det finns en möjlighet att när som helst väcka en fråga istället för att endast ge respons.

Eskilstuna Kommuns e-panel liknar Malmö Kommuns i struktur, till skillnad från att det är färre som deltar. Även i Eskilstuna är e-panelen ett bollplank för kommunen, det vill säga det finns ingen möjlighet för deltagande om det inte sker på kommunens initiativ. Precis som i Malmös fall är detta inte problematiskt om det finns andra kanaler för deltagande som är kontinuerliga. I Eskilstunas fall finns inte en elektronisk möjlighet för att lägga fram förslag som andra medborgare kan ta del av. Det som finns att tillgå, som kan sägas närma sig kontinuerligt deltagande, är möjligheten att skriva på sociala medier och således få kommunens uppmärksamhet. Kommunen själva skriver att de läser dessa kommentarer åtminstone en gång i veckan. Denna kanal uppfyller inte kravet ovan då det dels inte är kommunen som äger tjänsten, och dels inte visar på ett reellt deltagande.

För att sammanfatta så uppfyller varken Malmö eller Eskilstuna fullt ut detta krav, men Malmö är närmare med en elektronisk möjlighet att delta på sin hemsida. I Malmö ser vi också ett tydligt stöd för e-panelen även om den inte uppfyller kravet.

Det finns möjlighet för medborgarna att se hur deras deltagande påverkar beslut.

Detta krav förutsätter att kanalen i fråga faktiskt är menad att påverka. Alltså skulle det vara oansvarigt att anta att så är fallet i våra praktiska exempel utan att först titta på syftet. Malmöpanelen beskrivs inte som en panel som påverkar beslut, utan resultatets funktion kommenteras inte särskilt mycket. Istället nöjer man sig med att implicit åberopa transparens med att göra resultaten av undersökningarna offentliga. Det finns indikationer på att panelen faktiskt kan ha reell effekt i beslutsfattande⁶, men

⁶ Enligt SKL:s uppföljningsrapport om e-paneler hos Sveriges kommuner beskrivs e-panelers effekt på beslutsfattande översiktligt. Det sägs att Malmöpanelen tidigt blev involverad i beslutsprocessen när en badanläggning i Malmö diskuterades. Huruvida panelen hade en större effekt än så är oklart (SKL, 2013).

det krävs en mer djupgående analys av fallet för att dra någon definitiv slutsats. I Malmöinitiativet finns det tillräcklig information om vad som krävs för att få gehör för sitt förslag: med 100 underskrifter lyfts förslaget upp till nämnden. Däremot finns det ingen indikation på vad som sedan händer och om det sker någon uppföljning. Trots detta visar det prov på en vilja att inkludera medborgarförslag i beslutsfattande. Huruvida dessa förslag väger särskilt tungt för beslutsfattarna är oklart. Mycket i beskrivningarna av Malmöinitiativet tyder på att det handlar om ett sätt att få sin röst hörd, snarare än att faktiskt kunna påverka.

I Eskilstuna råder en liknande situation. Rapporter från panelerna publiceras relativt frekvent, med kommunen skriver explicit att en funktion för att ge medborgare information om deras påverkan inte ännu existerar. Det finns dock en vision att på något sätt realisera detta. Att en vision existerar är inte bara bra, det är nödvändigt. Tyvärr räcker det inte med en vision för att kunna säga att detta krav uppfylls. Sociala medier är ett annat exempel på där vägen till beslut är oklar. Det finns möjligheter för kommunen att återknyta till vad medborgare skrivit på de sociala medierna, men någon specifik struktur för detta tycks inte existera.

Deltagandet ska inte begränsas till att endast vara opiniongivande.

Detta krav gränsar an till förestående, men handlar mer explicit om att kanalerna inte ska sägas vara opinionsgivande. Om en kanal är opinionsgivande medan andra är något utöver det, så klarar kommunen kravet. Men detta betyder naturligtvis att någon av kanalerna faktiskt är något mer.

Det tåls att sägas att e-panelerna mestadels är direkt opinionsgivande då de handlar om att kommunen tar temperaturen på sina medborgare. Däremot är det hypotetiskt möjligt att resultaten faktiskt påverkar politikerna i hur de beslutar. Huruvida det faktiskt sker eller inte kan jag för tillfället inte utröna, vilket betyder att vi får titta på andra kanaler och se om de tillför något mer än att vara opinionsgivande. Som beskrivits under förra kravet så finns det dock indikationer på att även e-paneler lyckats påverka och till och med vara med från början i beslutsprocessen. Tyvärr är materialet för att studera detta närmare begränsat och således kan vi främst spekulera om hur det egentligen ligger till.

I Malmö kan vi studera Malmöinitiativet. Här finns möjligheten för medborgare att samla in underskrifter och föra upp en fråga på den politiska arenan. Detta görs genom att vem som helst (som är medborgare i Malmö Kommun) lägger fram ett förslag, elektroniskt, på kommunens hemsida. Därefter får andra medborgare möjligheten att skriva på förslaget. Detta i sig fyller inte kravet, då det inte nödvändigtvis betyder att politiker lägger någon vikt vid förslagen. Däremot finns det en explicit funktion som gör att

initiativet eventuellt når upp till kravet, nämligen att om 100 medborgare skriver på tvingas en nämnd ta ställning till frågan. Detta betyder att medborgarnas förslag faktiskt kommer in i den politiska agendan och således inte endast är opinionsgivande. Man skulle dock kunna ställa sig kritisk till detta sätt att se på saken. Det är möjligt att förslagen hamnar hos politikerna, men att de har någon påverkan trots att de lyckats ta sig upp är oklart. Precis som med e-panelerna hamnar vi här i ett läge där vi inte riktigt kan veta. Förutom det så kräver denna form av deltagande minst 99 andra medborgare för att förslaget ska komma upp på agendan, vilket reducerar den eskild medborgarens deltagande till att vara beroende av andras medhåll. Jag menar dock på att om vi ska vara realistiska i vår analys måste Malmöinitiativet ändå ses som något mer än opinionsgivande.

I Eskilstuna kan vi endast studera sociala medier utanför själva panelen. Det är svårt att se huruvida sociala medier är mer än endast ett forum för diskussion. Att kommunerna frekvent läser inlägg och kommunicerar med medborgare är positivt, men huruvida det som diskuteras faktiskt har någon reell konsekvens för framtida beslut är oklart. Jag diskuterar under mitt sista krav mer ingående hur Eskilstuna använder sociala medier, men det kan vara värt att även här diskutera ämnet. Det finns moment i den period jag undersökt (ett halvår tillbaka i tiden) där Eskilstuna erbjuder medborgare att delta genom sociala medier, samt andra kanaler som annonseras på just de sociala medierna. Huruvida detta deltagande sedan varit något annat än opinionsgivande hittar jag inget material för. Vi får alltså för tillfället nöja oss med att kanalen är ett forum för dialog mellan kommun och medborgare, och att engagemang hos medborgare uppmanas från kommunens sida.

Deltagande är inte exkluderande, dvs. alla medborgare har rätt att delta

Som beskrevs i teoridelen bygger detta kravet på en grundsten i demokratin. Kravet är nödvändigt då deltagande inte förutsätter att det sker demokratiskt. En demokratimodell med deltagarfokus måste vara grundad i idén om att det inte sker någon diskriminering när det kommer till vem som får delta.

Malmöpanelen består av upp till 1600 Malmöbor (svarsfrekvensen i panelen varierar) som får svara på frågor från kommunen. Dessa sägs representera Malmö: ”Malmöpanelen utgår från en inbjudan till Malmöbor som representerar Malmö - ett mini-Malmö”. Kommunen poängterar också att deltagarna är anonyma när de skickar in sina svar. Trots detta finns det uppgifter om kön och ålder. I en panelutfrågning fick deltagare vara med i chattrum. Dessa var designade som fokusgrupper och skulle generera diskussioner. Detta sägs kunna öka den geografiska spridningen, och folk som annars inte kan eller vågar komma till tals i publika sammanhang kan

göra det här. Detta tyder på en viss vilja att verkligen skapa ett representativt Malmö. Tyvärr deltog inte speciellt många i just dessa chatt-sessioner, så någon generell slutsats går inte att dra om själva sessionerna. Däremot indikerar initiativ som detta på ett deltagande som är till för alla oberoende av vem de är som person.

Om man studerar vilka som svarar på frågor så är det i alla åldersgrupper. Det samma gäller vart respondenterna bor. Däremot finns det ingen tydlig statistik på hur fördelningen ser ut (bortsett från ålder och vart deltagarna bor), vilket gör det svårt att undersöka huruvida deltagandet verkligen är representativt och att alla medborgare kan delta. Rent teoretiskt är konstruktionen av panelen skapad som en representativ panel, men med brist på ytterligare information blir en slutsats om hur det verkligen ser ut svår att dra.

Om vi går vidare till Malmöinitiativet så finns det en tydligare dimension av att alla får delta. Oberoende av vem du är så kan du skriva ett förslag och skicka in elektroniskt och hoppas på underskrifter.

Om vi åter tittar på Eskilstuna gäller samma krav som i Malmö – alla får delta. Men precis som i Malmö är den demografiska fördelningen dold (åldersfördelning finns ibland), och någon slutsats om vilka som deltar är svår att dra. I teorin finns dock samma dimension av deltagande som i Malmö. Som nämnts tidigare har inte Eskilstuna en elektronisk variant av medborgarinitiativ, utan har sociala medier som ett komplement till panelen. Sociala medier är visserligen öppna för alla, men används främst av unga människor. Hur det ser ut i just Eskilstuna kräver en mer omfattande statistik, men sociala medier fyller åtminstone teoretiskt kravet på att alla får delta.

Ett antal frågor bör ställas till både uppgifterna om Malmö och Eskilstuna. Först och främst, kan vi verkligen tala om att alla har möjlighet att delta när vissa inte är kapabla att hantera internet? Nu förutsätter i och för sig e-demokratier att deltagandet sker just över internet, men det sägs att alla kan delta. I Malmö säger man att panelen är representativ, medan Eskilstuna säger att den främst är opinionsgivande. Eskilstuna resonerar om representativitet och menar på att det är svårt, om inte omöjligt, att skapa en sådan panel. Det bör också tilläggas att Eskilstuna har en mycket mindre panel än Malmö. I Malmö hamnar svarsfrekvensen oftast runt 50 %, dvs runt 800-1000 olika deltagare. Men om dessa svar är representativa även för de som inte klarar av internet är oklart. Det framgår inte i rapporterna vart de flesta som valde att inte delta bor, hur gamla de är, och så vidare.

För det andra, kan vi tala om att alla kan komma till tals när kanalerna inte endast förutsätter kunskap om internet, men även relativt bra kunskaper i svenska? Återigen är dessa frågor inte menade för att implicera kommunerna i något felsteg, men frågan är om vi verkligen kan kalla resultaten representativa. Jag väljer i detta fall att lämna den frågan öppen för vidare diskussion, och kommer återkomma till den i min slutdiskussion.

Det finns tillräcklig information om hur medborgare kan delta. Det är också tydligt vad de olika kanalerna innebär, och informationen är samlad så att den är lättillgänglig.

Detta krav är något vagt. Trots detta finns det vissa punkter vi kan diskutera. Jag tänker dela in detta krav i två delar för att tydliggöra så mycket som det går. Först kommer jag att titta på information för de specifika kanalerna. Sen kommer jag titta på information generellt om deltagande.

Med information för de specifika kanalerna menar jag information om hur kanalen fungerar, vad den är till för, vilka som kan använda den och så vidare. Om vi börjar i Eskilstuna har vi två olika kanaler för deltagande: e-panelen och sociala medier. För e-panelen finns det mycket information. Det står tydligt vilka som kan delta, vad panelens funktion är, vad frågorna som skickas ut handlar om, och hur man bär sig åt för att delta. Det finns även en fördjupning av vad medborgarpaneler är för något som går att hitta i angräsning till den övergripande informationen. För sociala medier finns det, om inte lika omfattande, information om hur man deltar och vad kommunens roll och ansvar består i. Det finns ett dokument som detaljerat beskriver kommunens uppgifter, samt vilka regler som gäller på deras sociala medier.

Om vi vänder oss till Malmö har vi två olika kanaler för e-deltagande: Malmöpanelen och Malmöinitiativet. För Malmöpanelen finns inte mycket information. Det saknas information om hur man kan anmäla intresse för att delta, vilka sorts frågor som panelen får ta ställning till, och vilken funktion panelen fyller. Vilka frågor som behandlar går förvisso att hitta i de olika rapporterna, men benämns inte i den översiktliga information. Det finns, till skillnad från i Eskilstunas fall, ingen fördjupande läsning om panelen. För Malmöinitiativet däremot finns det desto mer information. Det står tydligt hur man gör för att skicka in ett förslag, vilken funktion kanalen har, vilka som kan delta, vad som händer efter förslaget skickas in, samt mer fördjupande information för de som är intresserade.

För att sammanfatta den första informationsaspekten kan vi säga att Eskilstuna har tillräcklig information om sina kanaler, medan Malmö har tillräcklig information för sin ena kanal.

Nästa punkt handlar om en övergripande, generella informationen. Malmö har här all sin information under rubriken ”Var med och påverka!”. Under den finns information om medborgardialoger och de olika sätten man kan delta i Malmö kommun. Det finns nedladdningsbara dokument om vad medborgardialoger och olika e-kanaler innebär, och de presenteras tydligt tillsammans med den övergripande information. Eskilstuna har sin information under rubriken ”Dialog och synpunkter”. Där finns, precis som i Malmö, övergripande information och möjlighet till fördjupad läsning.

Innehållet i deltagandet uppvisar demokratiska värden

Precis som föregående krav är det svårt att precisera exakt vilka värden som ska vara inkluderade. Beroende på vilken kontext vi tittar på varierar frekvensen och förekomsten av specifika värden. Vad jag tänker titta på är hur deltagandet handlar om demokrati i substans, det vill säga inte processen som sådan.

Om vi börjar med Malmö som exempel har jag tittat på alla deras rapporter som sammanställts från resultaten av elva olika panelutfrågningar⁷. Sex av dem innehåller frågor som har en tydlig demokratidimension, medan fem inte har det. De rapporter som jag bedömer inkludera demokrativärden har frågor om transparens, kommunikation mellan medborgare och politiker, röstning i val, diskriminering, jämställdhet, tillit, socialt kapital, intresse för politik, intresse för att förändra/förbättra samhället, demokrati generellt, Malmöinitiativet, rättigheter, lokalpolitik generellt, engagemang i lokal politik, att nå ut med information, medborgarförslag, samt generellt om Malmöpanelen. Alla dessa punkter kan sägas handla om demokratiska substansvärden. De fem andra rapporterna beskriver specifika sakfrågor, som till exempel hur Malmö Folkets Park ska utformas, hur kommunens tidning ska se ut, och så vidare.

I Eskilstunas fall finns fem sammanställda rapporter tillgängliga⁸. Framtida rapporter sägs inkludera arbete med demokrati, men det är svårt att i nuläget bedöma om så är fallet. Av de fem rapporter som finns tillgängliga är det två rapporter som har en tydlig demokratidimension. Första rapporten handlar om medborgarkontor; hur de ska vara placerade, vilka funktioner som ska finnas, hur medborgare kommer i kontakt med dem, och så vidare. Trots att det är en fråga om demokrati och mötet mellan kommun och medborgare, präglas rapporten av frågor som rör effektivitet och bekvämlighet. Det överskuggas dock inte av att det är en viktig demokratisk aspekt som diskuteras. Nästa rapport med en tydlig demokratidimension handlar om Eskilstunas vision. Här frågas det om tolerans, rättvisa, demokrati, och så vidare. Resterande rapporter behandlar sakfrågor, såsom trafik och invandring.

Om vi vänder blicken mot andra kanaler i kommunernas e-demokratier är det svårare att reflektera över substans. Om vi som exempel studerar Malmöinitiativet handlar frågorna som medborgare för upp på agendan om allt möjligt, båda specifika sakfrågor till mer generella uppmaningar. Det samma gäller för sociala medier. För att mer korrekt kunna dra en slutsats av

⁷ För närmare granskning av rapporterna (som finns listade i referenslistan), se rapport 1, 2, 5, 6, 10, 11 för rapporterna med tydliga demokratidimensioner, samt rapport 3, 4, 7, 8, 9 för de rapporter jag inte anser uppfylla substanskravet

⁸ För närmare granskning av rapporterna (som finns listade i referenslistan), se rapport 1 & 3 för rapporterna med tydliga demokratidimensioner, samt rapport 2, 4, 5 för de rapporter jag inte anser uppfylla substanskravet

dessa kanaler krävs ytterligare forskning. Som exempel skulle en rent kvantitativ innehållsanalys kunna göras på de olika plattformarna. Mer om detta beskrivs i min slutdiskussion.

6.2 Uppmaningar till deltagande

Det skulle möjligtvis gå att kalla själva mekanismerna för deltagande som uppmaningar till deltagande. Förvissa kan detta stämma, men i min teoretiska modell förutsätts också att kommunen aktivt jobbar med att få medborgare att delta. Hur exakt dessa uppmaningar ser ut är inte det viktiga, utan det handlar om att det faktiskt finns uppmaningar.

Det finns kontinuerliga försök att engagera medborgare genom diverse olika kanaler, såsom sociala nätverk, annonser, och massmail.

Detta krav diskuterar inte deltagarkanaler såsom e-paneler och medborgarinitiativ. Istället handlar det om hur de, utanför kanalerna, går till väga för att uppmana medborgare till deltagande.

Om vi börjar i Malmö finns det olika sätt de går tillväga på för att uppmana till deltagande. De använder sig av sociala medier, speciellt olika bloggar, för att nå ut till medborgare och diskutera frågor. Bloggarna handlar ibland om sakfrågor, ibland om visioner för Malmö. Bloggar förutsätter dock att de man försöker nå ut till redan är medvetna om bloggvärlden. Man har också en tidning, *Vårt Malmö*, som skickas ut till Malmöbor. Tidningen sänds ut av kommunen och handlar om frågor som rör kommunen. Det finns även en satsning som heter ”Jag bor i Malmö” som bedriver en upplysningskampanj för ungdomar. Syftet sägs vara att förmedla till medborgare att alla Malmöbor är viktiga för stadens utveckling. Alla dessa kanaler är kontinuerliga satsningar för deltagande bland medborgare. Huruvida de är effektiva eller ej kvarstår att undersöka, men Malmö har i alla fall minst tre olika sätt att nå medborgare på, med ett syfte att engagera och informera.

Det tåls att återknyta till min punkt om tillgången till information när vi diskuterar ambitionen att nå ut till medborgare. Som vi såg är informationen om deltagande i Malmöpanelen inte särskilt omfattande. Det torde inte vara ologiskt att anta en koppling mellan bättre information och mer deltagande. Att kommunen endast skulle nå medborgare som redan känner till kommunens hemsida är självklart något att ha i åtanke, men det finns säkert flera medborgare som besöker deras hemsida och inte lägger märke till

Malmöpanelen. Om de väl lägger märke till den, finns det risk att de förblir ovetande om dess funktion och struktur.

Uppmaningarna sker inte endast i samband med en specifik sakfråga eller i samband med val, utan sker kontinuerligt i kommunens arbete.

Detta sista krav syftar till att belysa en central del i demokratiteori, nämligen att medborgarnas deltagande inte begränsas till att utnyttjas av sittande politiker. Istället handlar det om att se hur kommunerna, utan att involvera sakfrågor, försöker få medborgare att delta. Jag kommer här att först kolla på Malmö Kommun och sen Eskilstuna Kommun.

Malmö har ett antal exempel på försök att få medborgare att delta. För Malmöinitiativet utformade man annonsens till höger. Annonsen innehåller ingen tydlig partipolitisk nyans, utan handlar helt enkelt om att engagera medborgare. Det är också värt att notera att det centrala här också är demokratin, inte en sakfråga. Hur ofta denna annons publicerades, och exakt var, är oklart. Trots det ser vi att kommunen använt sig av annonsering för att få medborgare engagerade.

I Malmö finns även tidningen *Vårt Malmö* som ges ut elva gånger om året av kommunen. Tidningen skickas ut till alla hushåll och företag och handlar om vad som sker i kommunen. Tidningen sägs ge nödvändig information till Malmös medborgare om vad som sker politiskt i staden. Tidningen har ingen tydlig uppmaning till deltagande, men inkluderar alltid ett Malmöinitiativ (vilket eventuellt kan inspirera till deltagande) samt publicerar enkäter som gjorts med medborgare. Här ser vi hur de traditionella medierna inte kan ge samma kommunikation som sociala medier, vilket vi kommer se i Eskilstunas fall. Trots det är *Vårt Malmö* ett bra exempel på att försöka få medborgare medvetna, och i minsta taget göra dem passivt delaktiga.

Eskilstuna har ett antal exempel på försök att få medborgare att delta. Ett exempel är annonseringen av deras e-panel (se bilden till höger).

Ett annat sätt för Eskilstuna att nå sina medborgare är genom sociala medier. Jag tittar här ett halvår bakåt i

Gör din röst hörd, gå med i
medborgarpanelen

Vänd >

tiden på Eskilstuna Kommuns Twitterkonto, med hundratals inlägg, och försökte få ett samlat intryck. Den slutsats man kan dra är att någon specifik uppmaning till deltagande generellt inte existerar. Här skulle till exempel uppmaningar till att bli en mer aktiv medborgare, ansöka till e-panelen och så vidare, vara väntade. Däremot finns det flera exempel på sakfrågor där medborgare uppmanas delge sina synpunkter. Det finns också ett flertal inlägg om hur beslut har fattats, och att det i vissa fall hade ett ursprung i medborgarnas idéer. Nedan är ett par exempel på sakfrågor där medborgare bjuds in att delta

Eskilstuna Kommuns Twitterkonto, från femte augusti och 15:e november 2013

Uppmaningarna verkar alltså ske i angränsning till sakfrågor. Detta i sin tur angränsar till diskussionen om substansvärden. Att delta är en viktig del i en demokrati, men i enligt modellen som används i denna uppsats krävs det även att deltagandet innehåller tydliga demokratiska värden.

7 Slutsats

7.1 Resultat från analysen

Det är nu dags att sammanfatta resultatet från uppsatsen. Syftet för min uppsats var tudelad: dels ville jag bidra till det vetenskapliga forskningsläget genom att studera e-demokratier ur ett deltagarperspektiv, dels ville jag väcka mer intresse för e-demokratier som ett aktuellt samhällsfenomen. Huruvida jag lyckats med det senare kan jag inte svara på, men mitt första syfte tåls diskuteras i angränsning till mina resultat.

Analysen var strukturerad på sådant sätt att varje operationaliserat område behandlades för sig, med Eskilstuna och Malmö som exempel. Ett antal slutsatser går att dra från min analys.

Först och främst visar analysen på att inget av fallen fullt ut erbjuder en kontinuerlig möjlighet att delta. Vi såg att Malmö hamnade närmare med sitt Malmöinitiativ, men e-panelerna ter sig vara ett sätt för kommunen, snarare än medborgarna, att kommunicera. Det handlar där om respons istället för egengenererade svar från medborgarna. Med den litteratur jag använt fyller inte detta det normativa kravet jag satte upp, det vill säga att medborgare kontinuerligt ska ges möjlighet att delta i beslutsprocessen. Det finns ett fåtal exempel på när deltagande i e-panelerna visade sig vara involverade i beslutsprocessen, men någon tydlig struktur för detta finns inte i de två fallen.

För det andra visar analysen på att inget av fallen uppvisar en direkt demokrati. Att vi skulle hitta kommuner där medborgare var fullt delaktiga i besluten förväntades inte, men min operationalisering som baseras på teorier om medborgerligt deltagande, förutsatte ett mer effektivt deltagande än vad som uppvisades i båda fallen. Det fanns inslag av effektivt deltagande, vilket jag främst tyckte var tydligt i Malmö med deras Malmöinitiativ, men inte i den utsträckningen att de fyllde kravet för ett effektivt deltagande.

För det tredje visade analysen på att informationsutbudet varierade beroende på hur man angrep fallen. Den samlade, generella, informationen om medborgardialoger (vari vi finner e-paneler, medborgarinitiativ, sociala medier, och så vidare) var i båda fallen utförlig och bra sammansatt. Det tåls att nämnas att denna observation stöds, i alla fall i Eskilstuna, av SKL:s genomgång av Sveriges kommuner i hur lättåtkomlig information är. Analysen visade dock också på att informationen för de specifika kanalerna varierade beroende på vilken kommun vi studerade. I Malmö var informationen otillräcklig, medan Eskilstuna hade relativt omfattande information.

För det fjärde visar analysen på att båda kommuner försökt, kontinuerligt, att få nya medborgare att delta på olika sätt. Detta har skett genom sociala medier, annonser, tidningsutskick, och så vidare. Kravet här syftade till att belysa antagandet att deltagande sällan ökar av sig själv, utan det behövs insatser från kommunens sida. Analysen visar dock också på att uppmaningarna främst sker i angränsning till sakfrågor.

För det femte visar resultaten från analysen en viss otillräcklighet jämfört med SKL:s rekommendationer. Det ska poängteras att det inte är krav det gäller, men vissa grundläggande rekommendationer uppfylls inte, till exempel tillräcklig information.

För det sjätte visar analysen att deltagande inte sker särskilt kontinuerligt i båda kommunerna. Det sker inte särskilt frekvent med e-paneler, dels med sociala medier och medborgarinitiativ.

För det sjunde visar analysen på hur olika kommuner hanterar deltagningsfrågan. Malmö syftar uttryckligen till att ha en representativ e-panel, medan Eskilstuna menar på att det är för svårt att uppnå.

Sist väljer jag att återknyta till min övergripande frågeställning: Hur ser deltagande ut i e-demokratier? Uppfyller deltagandet de krav som en deltagardemokrati kräver?

Den första frågan var beskrivande i sin natur, men var nödvändig att inkludera. Den satte fokus på att e-demokrati, trots sin likhet, måste ses som distinkt från den demokrati som sker utanför det elektroniska. Hur deltagandet ser ut i e-demokratier besvarades med både teoretiska och empiriska insikter. Genom att dels använda SKLs egna rekommendationer, dels kommunens egna kanaler, ges ett ganska generellt svar på hur deltagande ser ut i en e-demokrati.

Den andra frågan utgick från en teoretisk modell jag konstruerade. Här använde jag mig av flera olika teoretikers modeller och observationer och byggde en modell som satte deltagande i fokus. Detta gjordes främst eftersom e-demokratier ofta ses som ett sätt att komma närmare medborgaren, och ge medborgare större inflytande, främst på lokal nivå. Denna modell applicerade jag sedan på mina två fall genom att, så väl jag kunde, operationalisera modellens antaganden. Dessa antaganden fungerade sedan som krav för att mäta huruvida e-demokratierna levde upp till dessa krav. Resultatet var, som beskrivits ovan, blandat. Vi kan med säkerhet säga att en generell slutsats av analysen inte kan dras. Det krävs mycket mer forskning på området, dels kvalitativt och dels kvantitativt. Däremot kan vi identifiera vissa indikatorer. Dels kan vi konstatera att även om e-demokratier är något utöver en rent representativ demokrati, så handlar det inte om en direkt demokrati. Detta kan bero på att syftet med e-demokratier inte är att förvandla, utan snarare att förbättra en redan existerande struktur. Det kan också bero på att e-demokratier fortfarande är nya konstruktioner, och erfarenheterna från de e-demokratiprojekt som testats varierar.

De krav jag ställde byggde på ett reellt inflytande med höga krav på deltagande uppfylldes inte baserad på den information jag tog del av. Modellen ställde även krav på transparens genom hur information distribuerades. Svaret på min andra fråga blir att e-demokratier inte fullt ut uppfyller de krav som teoretiskt kan ställas med deltagande som centralt komponent. Däremot tycks det vara så, eftersom att vissa krav delvis uppfylls, att en ny teoretisk modell för att förstå e-demokratier faktiskt är befogad.

7.2 Förslag på fortsatt forskning

Det är flera olika möjliga forskningsområden som öppnar sig efter min analys. Jag tänker kort beskriva dem var för sig och hur jag anser att de bäst skulle kunna genomföras.

Kvantitativ undersökning av deltagande i Sveriges kommuner. I nuläget finns det en väldigt begränsad mängd information om hur deltagande ser ut ur ett jämförande perspektiv. Att kartlägga hur många som använder de olika kanalerna, hur representativt deltagandet är, samt hur deltagandet i kanalerna förändrats över tid, är därför ett relevant förslag till en mer omfattande forskning. Här skulle det i vissa fall krävas en egen insamling av data, och där föreslår jag att man drar inspiration från den modell jag använt mig av i denna uppsats.

Kvalitativ fallstudie, förslagsvis med process-tracing. I denna studie har jag undvikit att diskutera orsaksmekanismer då det ligger utanför mitt fokus. Trots det finns det fog att göra en mer djupdykande studie på flera plan. Dels ser vi att det finns olika former av deltagande, och det verkar som om vissa former attraherar fler deltagare än andra. Att förstå mekanismen bakom detta skulle bidra till vår förståelse av deltagande generellt, och deltagande i e-demokratier specifikt. Dels skulle en studie om vilka sorts människor som deltar vara befogat. Det har gjorts vissa studier om vilka som tenderar att delta i demokratier, men det skulle behövas en mer omfattande studie på detta område. Det skulle vara intressant att studera vilka som tenderar att delta i större utsträckning, samt vilka former av deltagande som olika grupper deltar i mest.

Kvantitativ innehållsanalys av sociala medier, andra kanaler, samt informationskällor. I denna studie togs endast ett litet urval fram för att diskuteras i relation till Eskilstunas Twitterkonto. Att mer grundläggande studera ett sådant konto genom att fokusera på när olika demokratiska begrepp används och i vilken frekvens de används torde vara fruktbart. Detta skulle man dels kunna göra med ett fall, men även i en komparativ studie av två eller fler fall. En sådan innehållsanalys skulle ge oss en uppfattning om hur stor roll demokratifrågor spelar när kommunen

kommunicerar med medborgare. En innehållsanalys av detta slaget skulle även kunna göras på *Vårt Malmö*, tidningen som Malmö kommun ger ut. Även en liknande analys av titlarna på förslagen på Malmöinitiativet, eller liknande kanaler, skulle kunna vara fruktbart. Slutligen skulle man även kunna applicera denna metod på kommunernas hemsidor och dokument, där jag i denna uppsats fått mycket information.

Diskursanalys av sociala medier, andra kanaler, samt informationskällor. En diskursanalys skulle mycket väl kunna använda sig av samma material som en innehållsanalys, men med ett annat fokus och tillvägagångssätt. Här skulle det intressanta vara att belysa hur olika demokratibegrepp används i de olika kanalerna. Här skulle man dels kunna göra en vanlig fallstudie, dels flera diskursanalyser som man sedan jämför, antingen över tid eller rum.

8 Referenser

- Bennich-Björkman, Li (red.). 2013. *Statsvetenskapens frågor*. Lund. Studentlitteratur
- Boldi, Paulo – Bonchi, Francesco – Castillo, Carlos – Vigna, Sebastian. 2011. "Viscous Democracy for Social Networks". *Communications of the ACM*, Vol. 54, Nr. 5
- Chen et al. 2008. *Digital Government – E-Government Research, Case Studies, and Implementation*. New York. Springer
- Calista, Donald J. & Melitski, James. 2013. "Digitilized Government Among Countries World Wide From 2003 to 2010: Performance Discrepancies Explained by Comparing Frameworks". *International Journal of Public Administration*. Vol. 36. pp: 222-234
- Črnič, Tanja Oblak. 2012. "Idea(l)s on E-democracy and Direct Online Citizenship". *Southeastern Europe* Vol. 36: 398-420
- Dahl, Robert A. 1989. *Democracy and its critics*. New Haven: Yale Univ. Pres
- Dahl, Robert A. 1998. *On Democracy*. Yale University Press, New Haven & London.
- Diamond, Larry Jay. 1999. *Developing democracy: toward consolidation*. Baltimore, Md.: Johns Hopkins University Press
- Diamond, Larry & Morlino, Leonardo (red.). 2005. *Assessing the Quality of Democracy*. The John Hopkins University Press. Baltimore
- Esaiasson, Peter. 2007. *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik
- Eskilstuna Kommuns Twitterkonto: <https://twitter.com/etunakommun>
Senast kollad 2013-01-06
- Flemström, Magdalena. 2010. *När informationsteknologin fann den lokala demokratin*. Masteruppsats. Lunds Universitet.
- George, Alexander L. & Bennett, Andrew. 2005. *Case studies and theory development in the social sciences*. Cambridge, Mass.: MIT

- Goldmann, Kjell. 2013. *Femton Politiska Begrepp*. Studentlitteratur AB. Lund
- Halachmi, Arie – Greiling, Dorothea. 2013. “Transparency, E-Government, and Accountability: Some Issues and Considerations”. *Public Performance and Management Review*, Vol. 36. No.4: 562-584
- Harrison, Teresa M – Guerrero, Santiago – Burke, Brian – Cook, Meghan – Cresswell, Anthony – Helbig, Natalie – Hrdinova, Jana – Pardo, Theresa. 2012. “Open government and e-government: Democratic challenges from a public value perspective”. *Information Polity* Vol. 17: 83-97
- Hilbert, Martin. 2009. “The Maturing Concept of E-Democracy: From E-Voting and Online Consultations to Democratic Value Out of Jumbled Online Chatter”. *Journal of Information Technology and Politics*. Vol. 6 (2)
- Integrations- och jämställdhetsdepartementet. 2007. *Lokal demokrati*: <http://www.regeringen.se/sb/d/4179/a/27221> Senast kollad 2013-01-06
- Kardan, Ahmad A. – Sadeghani, Ayoob. 2011. “Is e-government a way to e-democracy? A longitudinal study of the Iranian situation”. *Government Information Quarterly* Vol. 28: 466-473
- Karlsson, Martin. 2013. “Representation as Interactive Communication – Theoretical Considerations and Empirical Findings”. *Information, Communication & Society* Vol. 16 (8): 1201-1222
- Kim, Jinbaek. 2008. “A model and case for supporting participatory public decision making in e-democracy”. *Group Decis Negot* Vol. 17: 179-193
- Komito, Lee. 2005. “e-Participation and Governance: Widening the net”. *The Electronic Journal of e-Government*, Vol. 3, No. 1: 39-48
- Larsson, Torbjörn. 1994. *Det svenska statskicket*. Lund. Studentlitteratur
- Lidén, Gustav. 2011. *Från demokrati till e-demokrati – En jämförande studie av demokratiutveckling i det modera samhället*. Diss., Lunds Universitet
- Lundquist, Lennart. 1998. *Demokratins väktare*. Lund. Studentlitteratur
- Lundquist, Lennart. 2001. *Medborgardemokratin och eliterna*. Lund: Studentlitteratur
- Malmö Kommun. *Var med och påverka!* : <http://www.malmo.se/Kommun--politik/Var-med-och-paverka.html> Senast kollad 2013-01-06

- May, Tim (2011). *Social research: issues, methods and process*. 4th ed. Maidenhead, Berkshire, England: McGraw Hill, Open University Press
- Perry, Beth. Case study research i May, Tim (2011). *Social research: issues, methods and process*. 4. ed. Maidenhead: Open University Press
- Saglie, Jo – Vabo, Signy Irene. 2009. "Size and e-Democracy: Online Participation in Norwegian Local Politics". *Scandinavian Political Studies* Vol. 32 (4): 382-401
- Staiou, Eleni-Revekka & Gouscus, Dimitris. Socializing E-Governance: A Parallel Study of Participatory E-Governance and Emerging Social Media i Reddick, Christopher G. (red.). 2010. *Comparative E-Government*. New York. Springer
- Sundström, Mikael. 1999. *DemokraIT – Regional demokrati och ny informationsteknologi*. Statsvetenskapliga institutionen, Lunds Universitet.
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). *Demokrati och delaktighet i e-samhället*: http://www.skl.se/vi_arbetar_med/e-samhallet/demokrati-delaktighet-esamhallet Senaste kollad 2013-01-06
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). 2009. *Faktablad 7: Vad är en E-petition?* http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demokrati/medborgardialog/faktablad-inom-medborgardialog Senaste kollad 2013-01-06
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). 2010. *E-panel för dialog med medborgarna*: <http://webbutik.skl.se/bilder/artiklar/pdf/5205.pdf> Senast kollad 2013-01-06
- Sveriges Kommuner och Landsting (SKL). 2013. *Medborgardialog som del i styrprocessen*: <http://webbutik.skl.se/sv/artiklar/medborgardialog-som-del-i-styrprocessen-2.html> Senast kollad 2013-01-06
- Teorell, Jan & Svensson, Torsten. 2007. *Att fråga och att svara: samhällsvetenskaplig metod*. 1. uppl. Stockholm: Liber
- Öberg, Per-Ola. Är ett organiserat civit samhälle bra för demokratin? i Li Bennich-Björkman (red.). 2013. *Statsvetenskapens frågor*. Lund. Studentlitteratur

Resultatrapporter från kommunerna

Eskilstuna Kommun. *Rapport 1:*

<http://www.eskilstuna.se/PageFiles/19428/Rapport%201%20Om%20medborgarkontoren.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Eskilstuna Kommun. *Rapport 2:*

<http://www.eskilstuna.se/PageFiles/19428/Rapport%202%20Om%20trafiken.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Eskilstuna Kommun. *Rapport 3:*

<http://www.eskilstuna.se/PageFiles/19428/Rapport%203%20Om%20Eskilstunas%20vision.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Eskilstuna Kommun. *Rapport 4:*

<http://www.eskilstuna.se/PageFiles/19428/Rapport%204%20Om%20integration%20och%20mangfald.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Eskilstuna Kommun. *Rapport 5:*

<http://www.eskilstuna.se/PageFiles/19428/Rapport%205%20Om%20Eskilstunas%20infarter.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 1:*

<http://www.malmo.se/download/18.78eeddd112495d3f56c80002904/1383649477669/Rapport%2B-%2BMalm%C3%B6panelen%2B1.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 2:*

<http://www.malmo.se/download/18.78eeddd112495d3f56c80002906/1383649477735/YouGov0812-868+Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+2+V2.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 3:*

<http://www.malmo.se/download/18.76105f1c125780a622880007558/1383649477783/Malm%C3%B6panelen3.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 4:*

<http://www.malmo.se/download/18.4d147ba1286e5bcbb4800041138/1383649477896/YouGov2010-0056+Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+4.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 5:*

<http://www.malmo.se/download/18.6e0fe7e512c888cbc52800024231/1383649477998/YouGov2010-0376+Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+5.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 6:*

<http://www.malmo.se/download/18.72bfc4c412fc1476e02800011125/1383649478148/YouGov2011-0135+Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+6+slutlig+V2.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 7:*

<http://www.malmo.se/download/18.56d99e38133491d8225800033819/1383649478256/Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+7.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 8:*

<http://www.malmo.se/download/18.d8bc6b31373089f7d9800017007/1383649478432/2012-0079+Rapport+-+Malm%C3%B6panelen+8+V%C3%A5rt+Malm%C3%B6.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 9:*

<http://www.malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b44a/1383649478705/Rapport+Malm%C3%B6panelen+Folkets+Park.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 10:*

<http://www.malmo.se/download/18.723670df13bb7e8db1b443/1383649478583/Malm%C3%B6+stad+rapport-demokrati+o+unga.pdf> Senast kollad 2013-01-06

Malmö Kommun. *Rapport 11:*

<http://www.malmo.se/download/18.24a63bbe13e8ea7a3c65885/1383649478930/Malm%C3%B6panelen+9%2C+maj+2013.pdf> Senast kollad 2013-01-06

